

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

37E JAARGANG

WOENSDAG 23 JULI 1952

No 1835

COMMISSIE VAN REDACTIE

*Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;
F. de Vries; C. van den Berg (secretaris)
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.*

Assistent-redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË

*J. E. Mertens; J. van Tichelen;
R. Vandeputte; F. Versichelen.*

*Voor de niet gesigeneerde artikelen is de Commissie
van Redactie verantwoordelijk*

INHOUD

	Blz.
Rentepolitiek en goedkoop-geldpolitiek	556
Woningwet en woningwetbouw gedurende 50 jaar door Prof. Dr Ir H. G. van Beusekom ...	558
Techniek en toepassing der werkclassificatie door Ir J. A. Borggreve	560
Centraal Economisch Plan 1952 door Drs J. W. de Pous	562
London Letter door Henry Hake	566
Ingezonden stuk:	
Over liquiditeitsmoeilijkheden in het bedrijfs- leven door Drs G. de Bruyn met naschrift van Dr H. P. W. van Ravestijn	567
Geld- en kapitaalmarkt door Drs J. C. Brezet	568
Statistieken:	
Bankstaten	568
Emissies in 1952	569
In- en uitvoer van Nederland	569
Grafieken:	
Vaste en vlottende schuld van provinciën, gemeenten en waterschappen	570
Ontwikkeling van in- en uitvoer	570
Volume-indexcijfers van de in- en uitvoer ...	570
Prijsindexcijfers van de in- en uitvoer, en de ruilvoet	570

Dezer dagen

Olympische Spelen. Zestien dagen lang meting der krachten op sportgebied. Permanent is de krachtmeting op het terrein van politiek en economie, maar, voor wie er oog voor heeft, zeker niet minder spannend en sensationeel.

Spannend en ingespannen zijn de pogingen tot samenstelling van de équipe, die Nederland zal gaan leiden. Na een hoopvolle start zijn zij in eerste instantie mislukt, doordat de ploegleiders het niet eens konden worden over de nummers, waarin hun ploegen zouden uitkomen.

In Perzië wordt naarstig geoefend met estafette-lopen. Premier Soeltaneh, die het stokje van Mossadeq had overgenomen, is korter op de baan gebleven, dan hij had verwacht; het wisselen was verre van volmaakt en ging gepaard met groot rumoer en inmenging van het publiek.

Pinay, de Franse Minister-President, houdt het aanmerkelijk langer vol; hij heeft zich tevens een bekwaam hordenloper getoond. Een der meest recente horden, de goudlening, die beoogt het budget van de last der herstel-financiering te bevrijden, heeft hij echter minder vlot genomen. Volgens voorlopige gegevens was de lening een succes noch een mislukking.

Halve finale in Chicago. Vol spanning wordt afgewacht, welke Democraat — na een weinig uitblazen — zal uitkomen tegen Eisenhower, de finalist der Republikeinen.

Geen tijd voor uitblazen in de Marathonloop der bewapening. De finish is nog niet in zicht; alles komt aan op uithoudingsvermogen. Voor een tweetal deelnemers, Frankrijk en Engeland, schijnt het tempo reeds te hoog: Frankrijk vreest snelheid te verliezen door onvoldoende steun — in de vorm van defensie-orders — van de Verenigde Staten; omtrent Engeland doen geruchten de ronde, dat het zijn krachten moet sparen voor een ander belangrijk, en niet minder zwaar, nummer: exportverhoging.

Hoogspringen. Een flinke sprong deed de Nederlandse handelsbalans op het scoringsbord noteren: het deficit sedert het begin van dit jaar bedraagt f 302 miljoen, tegen f 1.709 miljoen over het eerste halfjaar 1951. Duitsland weet de polsstok eveneens te hanteren: in Juni werd een na-oorlogs record gevestigd: een overschot van 258 miljoen mark.

Gewicht heffen, de sport bij uitstek voor belastingbetalers. De Nederlanders sloegen geen slecht figuur met het drukken van ruim f 3 miljard in de eerste helft van dit jaar. In het oude Hellas werden Olympische kampioenen vrijgesteld van belasting. Een dergelijk vooruitzicht in 1952 zou ongetwijfeld tot topprestaties leiden.

GEMEENTE BEVERWIJK

Uitgifte van

f. 1.000.000.- 4 1/4 0/0 30-jarige obligatiën
in stukken van nom. f. 1.000.— aan toonder.

De ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op bovengenoemde obligatiën zal zijn opengesteld op

DONDERDAG, 24 JULI 1952,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

tot de koers van 100 pCt.,

bij hare kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Beverwijk,

op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 17 Juli 1952. Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten zijn bij genoemde kantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 17 Juli 1952.

**AMSTERDAMSCHЕ BANK N.V.
INCASSO-BANK N.V.**

GEMEENTE HEEMSTEDЕ

Uitgifte van

f. 1.000.000.- 4 1/4 0/0 30-jarige obligatiën
in stukken van nom. f. 1.000.— aan toonder.

De ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op bovengenoemde obligatiën zal zijn opengesteld op

DONDERDAG, 24 JULI 1952,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

tot de koers van 100 pCt.,

bij hare kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Heemstede,

op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 17 Juli 1952. Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten zijn bij genoemde kantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 17 Juli 1952.

**AMSTERDAMSCHЕ BANK N.V.
INCASSO-BANK N.V.**

Ook voor Beschikbare Krachten is een annonce „Economisch-Statistische Berichten” de aangewezen weg. Annonces, waarvan de tekst 's Maandags in bezit is, kunnen, plaatsruimte voorbehouden, in het nummer van dezelfde week worden opgenomen.



R. MEES & ZONEN

A° 1720

BANKIERS & ASSURANTIE-MAKELAARS

ROTTERDAM

AMSTERDAM - 's-GRAVENHAGE
DELFT - SCHIEDAM - VLAARDINGEN

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering-Mij. op het Leven en tegen Invallditeit N.V.

Aanpassing

van ondernemingspensioen- en
spaarfondsen aan de (komende)
nieuwe wettelijke bepalingen ●

Kantoor: Bellevuestraat 2, Dordrecht, Telefoon 01850 - 5346



KAS-ASSOCIATIE N.V.

SPIJSTRAAT 172, AMSTERDAM-C

BETALEN • BEWAREN • BEHEREN

Bewindvoering en executele.

vacatures

BEDRIJFSECONOOM

gevraagd voor metaalbedrijf in het Westen des lands. In staat binnen afzienbare tijd leiding te geven aan de administratie en om te adviseren in alle voorkomende economische problemen. Voorkeur genieten zij, die hun doctoraal-examen economie behaalden. Leeftijdsgrens max. 30 jaar.

Sollicitaties onder vermelding van alle noodzakelijke bijzonderheden onder no. 8530 aan Adv. Bur. Jan C. Verheul & Co., N.Z. Voorburgwal 286, Amsterdam-C.

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Rentepolitiek en goedkoop-geldpolitiek.

In „E.-S.B.” van 11 Juni jl., waarin een kritische uiteenzetting is gegeven met betrekking tot de schuldpolitiek van de Overheid, kon aan een bespreking van het verband tussen dit onderdeel van het na-oorlogse beleid en de rentepolitiek geen plaats meer worden ingeruimd. Dit onderwerp wordt in deze beschouwing gezien; in het bijzonder wordt aandacht geschonken aan het veelbesproken verband tussen de rentepolitiek en de inflatoire krachten, die zich in de Nederlandse volkshuishouding hebben geopenbaard. Geconcludeerd wordt, dat de omstandigheid, dat men er in is geslaagd de staatsschuld tegen matige rentevoeten in het geheel der na-oorlogse Nederlandse vermogensverhoudingen opgenomen te krijgen, geen aanleiding vormt, om van een monetair standpunt beschouwd, het staatsschuldbeleid te betreuren. Het in de internationale financiële literatuur meermalen besproken verband tussen inflatoire tendenties en goedkoop-geldpolitiek is bij het ontbreken van de laatste voor Nederland in de afgelopen jaren niet actueel geweest.

Prof. Dr Ir H. G. VAN BEUSEKOM, Woningwet en woningwetbouw gedurende 50 jaar.

Op 1 Augustus 1902 trad de Woningwet in werking en werd een begin gemaakt met de doelbewuste zorg van de Overheid voor het wonen van het Nederlandse volk. De Woningwet heeft in de eerste plaats de totstandkoming van goede gemeentelijke bouwvoorschriften bevorderd. In de tweede plaats bevat zij voorschriften omtrent de verbetering en zo nodig opruiming van slechte woningen. Als aanvulling op de maatregelen tot opheffing van slechte woningtoestanden bevat de wet de mogelijkheid tot het verlenen van voorschotten en zo nodig van bijdragen voor het bouwen van nieuwe woningen door verenigingen, toegelaten als uitsluitend werkzaam in het belang van de volkshuisvesting, of door de gemeente zelf. Het doel was, voor het zelfde bedrag, dat men voorheen aan huur placht te besteden, een betere woning te verstrekken en het stellen van voorbeelden van goede huisvesting. De woningwetbouw heeft zich in ons land één belangrijke plaats verworven, niet zozeer door het aantal woningen dan wel door het stempel, dat deze op de Nederlandse woningvoorziening heeft gedrukt. Wanneer in de komende jaren in Nederland woningen worden gebouwd, die de toets der critiek, ook van andere landen, glansrijk kunnen doorstaan, dan is dat in belangrijke mate te danken aan het voorbeeld van de woningwetbouw.

Ir J. A. BORGGREVE, Techniek en toepassing der werkclassificatie.

Gedurende de jaren na de tweede wereldoorlog is de werkclassificatie een steeds meer gebruikt hulpmiddel geworden bij het streven naar orde in de beloning van hand- en hoofdarbeiders. Oorspronkelijk werd deze techniek, die vooral in de Verenigde Staten is ontwikkeld, voornamelijk toegepast in afzonderlijke bedrijven; in Nederland wordt de werkclassificatie niet alleen gebruikt om een intern kloppende loonstructuur in de bedrijven te bereiken maar op grote schaal in bedrijfstakken en zelfs over het gehele bedrijfsleven. Er wordt veel over geschreven, te veel in sommige opzichten. Anderzijds gaat de toepassing in Nederland mank aan een tekort aan economische verantwoording. Tot nu toe wordt de werkclassificatie voornamelijk gehanteerd door technisch-organisatorische deskundigen en deze techniek geniet daardoor te weinig bekendheid bij de economen. In dit artikel wordt daarom een uiteenzetting gegeven over de techniek en de toepassing der werkclassificatie. In een volgend artikel zal een aantal economische aspecten van deze toepassing in Nederland worden belicht.

Drs J. W. DE POUS, Centraal Economisch Plan 1952.

In dit artikel wordt het Centraal Economisch Plan 1952 van het Centraal Planbureau besproken. Schrijver waardeert het, dat met het verschijnen van dit Plan in de maand Mei een zekere inbreuk is gemaakt op de door het Centraal Planbureau gevestigde traditie van publicatie van het Plan op een vergevorderd tijdstip in het jaar, waarop het Plan betrekking heeft. Publicatie van het Plan aan het begin van het betreffende jaar of aan het einde van het daaraan voorafgaande jaar zou hij toejuichen. De verandering in de algemene opzet van het Plan 1952 — terwijl in vorige jaren steeds één Plan, één cijferopstelling werd geboden, wordt thans een aantal „plannen” gepubliceerd — heeft eveneens schrijvers waardering.

— SOMMAIRE —

La politique de l'intérêt et la politique de l'argent à bon marché.

Dans cet article, consacré au rapport existant entre la politique des emprunts des autorités et la politique de l'intérêt, l'auteur estime qu'on peut rendre hommage à la politique du Gouvernement en matière d'emprunts étant donné qu'il a réussi à placer après la guerre les emprunts à un taux d'intérêt modéré. La question des rapports existant entre les tendances d'inflation et la politique de l'argent à bon marché, qui a été discutée fréquemment dans les publications financières internationales; ne se pose pas pour les Pays-Bas pendant ces dernières années, parce qu'ils n'ont pas adopté pareille politique.

Prof. Dr Ir H. G. VAN BEUSEKOM, La loi sur les logements et la construction d'habitations pendant les 50 dernières années.

Le 1er août 1902 la loi sur les logements est entrée en vigueur. Depuis cette époque les autorités se sont préoccupées du logement du peuple néerlandais. Grâce à la loi sur les logements les administrations communales ont édicté des prescriptions utiles en matière de bâtisse. La loi prévoit des dispositions concernant l'amélioration des habitations et la suppression des taudis. En outre; la loi stipule la possibilité de l'octroi d'avances et si nécessaire de contributions pour la construction de nouvelles maisons. La construction des habitations conformément à la loi sur les logements a pris une grande importance dans les Pays-Bas, non pas seulement en raison du nombre d'habitations mais surtout en raison du caractère qu'elle a donné à la construction d'habitations aux Pays-Bas. Si dans un avenir rapproché les Pays-Bas construisent des maisons qui sont à l'abri de la critique même d'autres pays, c'est grâce en grande partie à l'exemple donné par la construction conformément à la loi sur le logement.

Ir J. A. BORGGREVE, La qualification du travail. Sa technique et son application.

Aux Pays-Bas la qualification du travail n'est pas utilisée uniquement pour arriver à des barèmes de salaires adéquats au sein des entreprises, mais également dans les branches de l'économie et même dans toute la vie économique. La qualification du travail aux Pays-Bas ne tient cependant pas suffisamment compte des facteurs économiques. Ce sont surtout des experts de la technique de l'organisation qui se consacrent à ces études et il en résulte qu'elles sont peu connues des économistes. L'auteur donne un exposé de la technique et de l'application de cette qualification. Dans un article suivant, quelques aspects économiques de son application aux Pays-Bas seront commentés.

Drs J. W. DE POUS, Le Plan Economique Central de 1952.

L'auteur examine en détail le Plan Economique Central de 1952 qui est la publication annuelle du Centraal Planbureau.

Rentepolitiek en goedkoop-geldpolitiek

In het nummer van ons blad van 11 Juni jl., waarin wij een kritische uiteenzetting gaven met betrekking tot de schuldpolitiek van de Overheid, kon aan een bespreking van het verband tussen dit onderdeel van het na-oorlogs beleid en de rentepolitiek geen plaats meer worden ingeruimd. Toch heeft dit onderwerp in de afgelopen jaren te zeer de belangstelling getrokken, dan dat wij hieraan geheel voorbij zouden willen gaan.

Onze terugblik op het verloop van het proces van de inpassing van het enorme overheidsschuldvolume in de Nederlandse volkshuishouding leidde tot de conclusie, dat dit zich zowel voor de geconsolideerde als voor de vlottende schuld bevredigend heeft voltrokken. De oorlogsschade ten belope van ongeveer 6 milliard is reeds voor de helft uit de staatsschuldverhoudingen verdwenen en zal, tenzij te dien aanzien een nieuw beleid zou worden gevolgd, ook voor het resterende deel worden afbetaald. Het thans wel meer en meer erkende succes — twijfel bestaat zoals wij zagen vooral over de betekenis van het schuldvolume, hetwelk de tegenwaarde vormt van het chartale en girale bankgeld — is in relatief zeer korte tijd en met in omvang beperkte ordeningsmaatregelen bereikt. Spoedige terugkeer tot een vrij vermogensverkeer is door de inmiddels afgetreden bewindsman in een kort tijdsverloop bewerkstelligd, al ging een ander uiteraard niet snel genoeg naar de zin van hen, die zonder enige aanpassing of temporisering reeds in het einde van 1945 de toenmalige staatsschuldpatient zijn algehele vrijheid hadden willen hergeven. De positieve betekenis van de getroffen maatregelen is groot; zij hebben een essentiële bijdrage betekend tot de klassering van ons overheidscrediet, hetwelk blijkens het koersverloop opgewassen bleek tegen verstoringen, die zich uit hoofde van de verschillende situaties in de afgelopen jaren konden hebben voorgedaan. Men denke hierbij aan de dreigende crisis voordat de toekenning van de Marshall-hulp vaststond, de verschillende bewegingen van het Indonesisch conflict en tenslotte het evenement van de devaluatie. Eerst de spanningen die zich in het voorjaar van 1951 deden gevoelen als gevolg van de snelle verslechtering van de deviezenpositie hebben tot een doorbraak van het rentepeil en aanzienlijk lagere koersen voor de overheidsobligaties geleid, waarop weer enig herstel is gevolgd.

Het is inmiddels wel evident, dat voor velen over de bereikte resultaten de schaduw van de rentepolitiek hangt en dat daardoor de erkenning van het succes slechts met gemengde gevoelens geschiedt. Nu zijn de bezwaren, die tegen de goedkoop-geldpolitiek worden gehoord, van zodanig veelzijdige aard, dat het niet mogelijk is hieraan in het kader van dit artikel voldoende recht te doen wederen. Het punt, dat ons in deze beschouwing in het bijzonder zal bezighouden, is het veelbesproken verband tussen de rentepolitiek en de inflatoire krachten, die zich in de Nederlandse volkshuishouding hebben geopenbaard. Andere belangrijke problemen, zoals dat van de betekenis, die de beïnvloeding van het renteniveau door de Staat voor de kwalitatieve en kwantitatieve opbouw onzer private en publieke investeringen heeft — een onderwerp door de Rotterdamse hoogleraar Prof. Dr H. J. Witteveen de laatste jaren enige malen in discussie gesteld — alsmede de invloed, die de Staat door zijn rentebeleid heeft gehad op de inkomensverdeling tussen hen die rente-inkomen genieten en andere inkomenstrekkers, moeten geheel buiten beschouwing blijven.

Inflatoire werking kan van de rentepolitiek uitgaan, indien de Overheid ten behoeve van de handhaving van het door haar gewenste rentepeil, in de volkshuishouding liquide middelen — primaire liquiditeiten (geld) en secundaire liquiditeiten („near money”) — schept of althans handhaaft. Hierdoor is dan een min of meer permanent inflatiepotentieel in de volkshuishouding aanwezig, hetwelk als het ware ieder ogenblik — en zulks waarschijnlijk wel juist op een tijdstip, dat de inflatoire krachten de overhand hebben — een virulent karakter kan krijgen en het monetair evenwicht helpen verstoren. De wegen, die de Overheid hier kan bewandelen, zijn in hoofdzaak de volgende:

1. zij kan haar tekorten bewust inflatoir financieren. Het is zelfs denkbaar, dat zij mede om de wille van de handhaving van de goedkoop-geldpolitiek in de tekorten berust;

2. zij kan nalaten de schuldconsolidatie té bewerkstelligen, waartoe zij, gezien de monetaire verhoudingen, behoorde over te gaan;
3. zij kan een open marktpolitiek voeren op de kapitaalmarkt; hiertoe zal normaliter de bijstand van de Centrale Bank nodig zijn.

Teneinde te kunnen bepalen wat hier in het geding is, zal in de allereerste plaats een duidelijk inzicht in de draagwijdte en de werkelijke inhoud van het gevoerde beleid nodig zijn. Ten aanzien hiervan heeft de Minister van Financiën zich ter gelegenheid van zijn laatste algemene verantwoording in de Eerste Kamer in Maart van dit jaar duidelijk uitgesproken. Wij citeren het volgende:

„Er bestaat een schijnbaar niet uit te roeien gemis van inzicht aangaande de koers, die hier te lande op het stuk van de rente gevolgd is. Het gebruik van het woord „goedkoop geld-politiek” — waarvoor men nu weleens gebruikt het woord rentegammapolitiek — wijst reeds in de richting van de verkeerde voorstellingen nopens het gevoerde beleid, die dagelijks uit woord en geschrift blijken. „Goedkoop geld-politiek” wekt associaties met die kapitaalmarkt, die in de Angelsaksische landen onder de benaming „cheap money policy” of „easy money policy” bekendheid heeft verworven. En dit wel zeer ten onrechte! De verschillen zijn werkelijk van fundamentele aard. Bij de Engelse en Amerikaanse goedkoop geld-politiek treden de monetaire autoriteiten niet alleen als verkopers, maar ook als kopers van Staatsobligaties op. Door het aanbod, dat zich voordoet, uit de markt te nemen tegen koersen, die zeer dicht bij de plaatsingskoersen van de obligaties van verschillende looptijd liggen, worden de disposities van de gegadigden voor Overheidsobligaties voortdurend in voor de afzet van deze obligaties gunstige zin beïnvloed. De zogenaamde open-marktpolitiek staat alsdan geheel in dienst van de plaatsing van het Overheidspapier.

In Nederland is een dergelijke actieve kapitaalmarktpolitiek — ik mag nog eens van deze plaats die verzekering geven — niet een onderdeel van het beleid geweest. Het aanbod van Overheidsschuldbrieven vond tegen een bepaalde rentevoet plaats en er werd afgewacht, in hoeverre de beleggers op dit aanbod reageerden. Weliswaar ging van een dergelijke prijsvaststelling een zekere invloed uit in verband met de betekenis van de Overheid als marktpartij, maar de „mastery of the gilt-edged market” door een volledige manipulatie van de markt is hier te lande niet nagestreefd.

Ondanks het citaat, dat de geachte afgevaardigde de heer Molenaar heeft gegeven uit het Witboek betreffende de geldsanering — dat niets zegt op dit punt, omdat een lage rente onder bepaalde omstandigheden ook zeer goed een rente van 4 1/4% kan zijn — heb ik mij er uitdrukkelijk toe bepaald om, bij een min of meer monopolistisch beïnvloede markt, ook aan de andere zijde een concentratie tot stand te brengen, die het uit de hand lopen van de rente zoveel mogelijk moet voorkomen. Van mijn bereidheid binnen deze grenzen de markt te volgen, heb ik in verschillende Staatsstukken, alsmede in het Parlement, bij herhaling uitdrukking gegeven. Daarom heb ik het altijd betreurd, ja onbegrijpelijk gevonden, dat met name in een belangrijk deel van de pers, die het publiek moet voorlichten, steeds een geheel andere voorstelling met betrekking tot de inhoud zowel als de strekking van de door mij gevoerde rentepolitiek wordt gewekt en levendig gehouden”.

In de geciteerde passage verdienen vooral de aandacht de aperte ontkenning van het voeren van een open marktpolitiek op de kapitaalmarkt en de constatering, dat bij herhaling uitdrukking is gegeven aan de bereidheid om de markt te volgen. Men moet de Minister toegeven, dat indien deze data vaststaan, er inderdaad reden is een duidelijke scheiding tussen de zgn. goedkoop-geldpolitiek en de na-oorlogse rentepolitiek te maken en dat alsdan het dooreengebruiken van beide begrippen om een zelfde situatie te kenschetsen, in hoge mate verwarrend werkt. Waar het immers om gaat, is dat tot de sfeer van de goedkoop-geldpolitiek de open marktpolitiek en het uitdragen van het voornemen om de rentevoeten te handhaven, behoren. Beide middelen zijn bedoeld er toe te leiden, dat

het publiek continuïteit van het kapitaalmarktbeleid verwacht en zich dan ook goeddeels bij de vastgestelde rentevoeten neerlegt. „Het element van vertrouwen in de continuïteit van de Overheidspolitiek speelt een veelal beslissende rol. Het succes van een goedkoop-geldpolitiek staat of valt voor een belangrijk deel met het „geloof” in de lage rente”, lezen wij in Prof. Goedhart's studie over de rentevorming in de moderne volkshuishouding. „Indien de Overheid het publiek wil overtuigen van haar vastberadenheid ten aanzien van het doorvoeren eener goedkoop-geldpolitiek, heeft zij hierin” — nl. in de open marktpolitiek — „een effectief middel” ¹⁾.

Het is inmiddels wel duidelijk, dat deze situatie zich in Nederland niet heeft voorgedaan. Blijkbaar heeft de Overheid zich beperkt tot een rentepolitiek in engere zin, die er op neer komt, dat zij zich tot het innemen van de positie van „price-leader” op de markt voor het leenkapitaal heeft bepaald. Nu zal een dergelijke „price-leader” zich met zijn prijszetting aan zich wijzigende omstandigheden hebben aan te passen. Veranderingen kunnen zich voordoen, aan de zijde van de vraag van de beleggers, waarvan het gedrag op de markt op grond van de feitelijke marktverhoudingen of van wijzigingen ten aanzien van de verwachtingen voor de naaste toekomst, kan veranderen. Zij zullen zich ook kunnen voordoen van de zijde van het aanbod, indien naast de Overheid andere aanbidders van schuldtitels in betekenis gaan toenemen. Vooral indien de „price-leader” zich van te voren openlijk bereid verklaart de markt te volgen, zoals in Nederland het geval geweest is, zijn de mogelijkheden om bij te voorziene wijzigingen der marktverhoudingen zijn condities voor de afgifte van schuldtitels desondanks te handhaven, niet zeer groot. Integendeel, indien wijzigingen in de marktsituatie zich voordoen of al dan niet gegrond verwacht worden, kunnen de daaruit voortvloeiende koersveranderingen, ook al zijn zij op zich zelve modest, gemakkelijk verwachtingen omtrent komende koersveranderingen opwekken, waardoor de disposities der afnemers van staatsobligaties zich verder wijzigen en de koersvorming verder wordt beïnvloed.

Het is nu alleszins opmerkelijk, dat ondanks het ontbreken van de krachtige middelen van de goedkoop-geldpolitiek, nl. de open marktpolitiek en de „persuasion” en ondanks de betoonde openhartigheid op het stuk van mogelijke wijzigingen in de toekomst, de rente zo lang op het relatief lage renteniveau van 3-3½ pCt kon worden gehandhaafd. De verklaring moet wellicht gezocht worden in een tweetal omstandigheden. In de eerste plaats is het merendeel van de institutionele beleggers, die de voornaamste tegenpartij op de markt voor het leenkapitaal vormen, wel bereid, zij het dan ook terughoudend en als het ware met lange tanden etende, de condities van de Overheid te accepteren. Zij zijn over het algemeen niet bereid of in staat gebleken een krachtig tegenspel op de markt te demonstreren door tijdelijk grote bedragen onbelegd te laten. In de tweede plaats moet de houdbaarheid van de rentepolitiek waarschijnlijk — en dit is wel een zeer merkwaardige omstandigheid — toegeschreven worden aan de door de Minister betreunde „geheel andere voorstelling met betrekking tot de inhoud, zowel als de strekking van de gevoerde rentepolitiek” zoals deze door een belangrijk deel van de pers „wordt gewekt en levendig gehouden”.

Inderdaad is aan de verschillende uitlatingen van de Minister, dat hij de markt niet manipuleerde en zich bij de condities, die het marktverloop zou uitwijzen, zou aanpassen, door de pers en de deskundigen veelal weinig aan-

dacht geschonken²⁾. Men heeft integendeel het publiek bij voortdurend gewezen op de hardnekkigheid, waarmee de Minister zijn rentepolitiek voerde, waarbij ook meermalen werd gesuggereerd, dat ten behoeve van deze politiek de markt door de Overheid werd gesteund. Door op deze wijze de stellige indruk te vestigen, dat in feite een goedkoop-geldpolitiek werd gevoerd — waaruit een belangrijk deel van de belanghebbenden de consequentie trok, dat verzet niet veel zin had — is waarschijnlijk de bestendigheid van de beperkte rentepolitiek aanzienlijk meer gediend dan wanneer men de ministeriële uitlatingen au serieux genomen had en de strekking en de consequenties hiervan aan het publiek had voorgehouden! Het is dus nog zeer de vraag, of de Minister zoveel reden heeft de interpretatie van zijn rentebeleid door de pers en de deskundigen te betreuren. Hoe zeer deze voorstellingen omtrent de continuïteit van de rentepolitiek reeds vaste voet hadden gekregen, blijkt uit een uiteenzetting van de Amsterdamse bankier, de heer C. A. Klaasse, in de financiële kroniek van „De Economist” van September 1951, wanneer hij de situatie vlak voor de omslag van de verhoudingen op de kapitaalmarkt in April 1951 beschrijft:

„Het merkwaardige feit doet zich voor, dat verreweg de meerderheid van de institutionele beleggers, die jarenlang slechts schoorvoetend tot belegging op lange termijn waren overgegaan en vrij veel liquide middelen hadden aangehouden, op het moment van de ommekeer niet alleen alle beschikbare middelen had belegd, doch zelfs reeds disposities had getroffen voor de in de volgende maanden beschikbaar komende bedragen. Men was langzamerhand strijdensmoede geworden en had, zij het onder reserve en met aarzeling, zich „neergelegd” bij het rentepeil van 3¼ à 3½%”.

Men vindt zich voor de vraag gesteld waarom de Minister slechts een rentepolitiek in beperkte zin heeft gevoerd, waarvan de consequenties vooral gebleken zijn in het voorjaar van 1951 toen hij bij zich snel en ingrijpend wijzigende marktverhoudingen de markt geheel aan haar lot heeft overgelaten. Het antwoord hierop is bij het ontbreken van een officiële motivering niet zonder meer te geven. Een tweetal overwegingen zou hier een belangrijke rol hebben kunnen spelen. In de eerste plaats zijn bij het wankele monetaire- en betalingsbalansevenwicht in Nederland, de monetaire consequenties van de open marktpolitiek moeilijk te aanvaarden. Open marktpolitiek op de kapitaalmarkt zal veelal leiden tot een accumulatie van liquide middelen in verschillende vorm bij het beleggend publiek. Leidt deze accumulatie er toe, dat het publiek zijn verzet tegen de rentepolitiek staakt en dus de lage rentevoeten voor de staatsobligaties aanvaardt, dan worden de liquiditeiten weer in staatsobligaties omgezet en heeft de open marktpolitiek zijn doel bereikt. Het kan evenwel ook zeer wel zijn, dat onder bepaalde omstandigheden — men denke hier bijv. aan vrees voor de waardevermindering van de geldeenheid — deze liquide middelen voor investering of andere bestedingen worden aangewend, en dit zal dan veelal juist geschieden in de tijd, dat zulks voor het monetaire- en betalingsbalansevenwicht het minst wenselijk is. Een tweede, minder gehoorde bedenking tegen een voortdurende interventie op de markt voor staatsschuld, vloeit voort uit de bezwaren, die aan een schijn-demonetisatie van staatsschuld zijn verbonden. De goedkoop-geldpolitiek kan er toe leiden, dat wanneer steeds tegen vaste koersen obligaties worden teruggenomen, men er toe wordt verleid, het hoger renderende langlopende overheidspapier te gaan kopen *zonder zich genoegzaam te realiseren, dat men beleggingstransacties op lange termijn doet*. Het behoort inmiddels tot het wezen van de beleggingstransactie, dat men er zich van bewust is zich voor lange tijd te binden. Door verkoop op de kapitaalmarkt kan de belegger zich wel van zijn belegging ontdoen door

²⁾ Met deze uitlatingen heeft de Minister zich enigszins gedistancieerd van de nogal standvastig aandoende zinsnede uit het Witboek betreffende de geldzuivering van Mei 1946: „Een der uitgangspunten voor het terzake van het kapitaalverkeer gevoerde beleid is, dat het als een belang van de eerste orde wordt beschouwd, dat de rentevoet in Nederland, aansluitende bij overeenkomstige tendenties in het buitenland, duurzaam op een laag niveau wordt gebracht”.

¹⁾ Prof. Dr C. Goedhart: „De rentevorming in de moderne volkshuishouding”, blz. 252-253.

een ander in zijn plaats te stellen, maar hij heeft dan niet de garantie, dat de verkoop hem dan geen verlies zal opleveren. De open marktpolitiek en de suggestie omtrent de continuïteit van het kapitaalmarktbeleid, die tot de sfeer van de goedkoop-geldpolitiek behoren, verdoezelen dit normale risico van de belegger en doordat de Overheid als koopster van alle categorieën staatsschuld optreedt, doet zij de op zichzelf wenselijke verschillen in de keuze der beleggers, die er t.a.v. staatsobligaties van verschillende loopduur bestaan, vervagen. In het proefschrift van Dr Karsten over het Amerikaanse bankwezen³⁾ wordt nadrukkelijk op enige plaatsen op dit ernstig bezwaar van de Amerikaanse open marktpolitiek gewezen.

Het realiseren van de beperkte draagwijdte van de rentepolitiek in Nederland leidt tot het inzicht, dat de mogelijkheden van een inflatoire werking hiervan relatief klein zijn. Het door ons onder 3 genoemde middel van de open marktpolitiek, hebben wij thans genoegzaam onder ogen gezien. Het onder 2 genoemde punt van het nalaten van de schuldsolidatie behoeft, na hetgeen bij ons artikel van 11 Juni hieromtrent reeds is besproken, eveneens geen verdere toelichting meer. Het mag zijn, dat men de afgelopen jaren met het ondernemen van consolidatiepogingen trager is geweest dan men met een vrijgevoerde rentepolitiek had kunnen zijn, voor monetair ernstige vertragingen en verzuimen zijn geen voldoende indicaties te vinden. Er blijft tenslotte dan het onderdeel van punt 1, waarin een mogelijk verband tussen de tekorten op de overheidsrekening en de rentepolitiek verondersteld wordt en wel in die zin, dat mede in deze tekorten zou zijn berust om de rentepolitiek te doen slagen. In werkelijkheid zal waarschijnlijk de causaliteit wel omgekeerd geweest zijn en het voeren van de rentepolitiek vergemakkelijkt door de tekorten op de overheids-huishouding in de eerste

³⁾ Dr C. F. Karsten: „Het Amerikaanse bankwezen”, Rotterdam 1952.

jaren. Dat in de eerste jaren na de bevrijding de overheids-huishouding een bijdrage tot de inflatoire situatie heeft geleverd, staat wel vast. De Minister van Financiën heeft hieromtrent in de Eerste Kamer in Maart van dit jaar het volgende gezegd:

„Ik zou er op willen wijzen, dat in de eerste na-oorlogse jaren, 1946, 1947 en 1948, waarin inderdaad tekorten voorkwamen op de gehele dienst, in ons land en in ons Koninkrijk een toestand heerste, die het naar mijn mening uitermate moeilijk, zo niet onmogelijk heeft gemaakt, in die jaren tot een sluitende begroting te komen en daarenboven nog kasoverschotten te kweken. Ik vestig er de aandacht van de geachte afgevaardigde op, dat in die jaren de belastingopbrengsten, en met name ook het inhalen van de belastingachterstand, nog op gang moesten komen, terwijl zeer grote uitgaven moesten worden gedaan om ons land te herstellen van de rampen van de oorlog, zowel in economische als in sociale zin. Ik meen, Mijnheer de Voorzitter, dat wij, met erkenning, dat hieruit bepaalde monetair gevaaren zijn voortgevloeid, toch met enige voldoening op die jaren kunnen terugzien. Misschien zal de historie dit nog wel eens erkennen. Dit waren jaren, waarin de begroting niet heeft gesloten, maar waarin in ons land een herstel is gefinancierd, voor een belangrijk gedeelte over de schatkist, dat de basis heeft gelegd voor de kracht, die het Nederlandse economische en maatschappelijke leven in het algemeen op het ogenblik ontplooit. In dit opzicht ben ik van mening, dat de cost, ook de cost van de toenmalige begrotingstekorten, moest uitgaan voor baet!”

Men doet goed in te zien, dat de tekorten der eerste jaren veroorzaakt zijn door krachten en situaties, die in importantie het doel, de handhaving van de rentepolitiek, zozeer hebben overtroffen, dat het redelijkerwijze niet mogelijk is het verwijt, dat om de wille van de rentepolitiek tekorten zouden zijn gehandhaafd, staande te houden.

Zo kan de conclusie dan ook geen andere zijn, dan dat de omstandigheid, dat men er in geslaagd is de staatschuld tegen matige rentevoeten in het geheel der na-oorlogse Nederlandse vermogensverhoudingen opgenomen te krijgen, geen aanleiding vormt, om van een monetair standpunt beschouwd, het staatsbeleid te betreuen. Het in de internationale financiële literatuur meermalen besproken verband tussen inflatoire tendenties en goedkoop-geldpolitiek is bij het ontbreken van de laatste voor Nederland in de afgelopen jaren niet actueel geweest.

Woningwet en woningwetbouw gedurende 50 jaar

Het is dit jaar 50 jaar geleden, dat de volkshuisvesting in Nederland voorwerp van stelselmatige overheidszorg is geworden. Op 1 Augustus 1902 trad de Woningwet in werking en werd een begin gemaakt met de doelbewuste zorg van de Overheid voor het wonen van het Nederlandse volk.

Het was in de sfeer van de industriële ontwikkeling van de tweede helft der negentiende eeuw, dat het sociale vraagstuk in zijn verschillende verschijningsvormen is ontstaan. Eén van deze is het vraagstuk van de overbevolkte steden, waar de woningbouw achterbleef bij de behoefte en bij de groei der bevolking. Zo werden de sociale misstanden nog geaccentueerd door ellendige woningtoestanden in de inderhaast en op zijn goedkoopst volgebouwde steden, waar behoorlijke voorschriften op het bouwen en de stadsuitbreiding ontbraken.

Ook in ons land heeft, zij het dan wellicht wat later dan in andere Westeuropese landen, de industriële ontwikkeling geleid tot de proletarisering van de massa en tot het ontstaan van erbarmelijke huisvestingstoestanden. De arbeider werd losgeslagen van alles, wat hem vroeger gebonden had: het eigen stukje grond, het eigen bedrijfje, de eigen woning, zelfs het gezinsleven.

De periode van de industrialisatie kende geen sociale zorg, ook geen zorg voor de huisvesting. De leer van de vrijheid liet daarvoor geen plaats. Ieder was verantwoordelijk voor zijn eigen lot en levensomstandigheden. Deze opvatting heeft woningtoestanden doen ontstaan, die ons thans nog met deernis vervullen.

Wij mogen dit alles niet aan de overheden van die dagen verwijten. Men meende algemeen, dat het niet anders kon.

Aan maatregelen tot verbetering van de volkshuisvesting dacht niemand. Ook de woonwijze zag men als een rechtstreeks gevolg van de maatschappelijke ontwikkeling.

Eerst tegen het einde van de negentiende eeuw begonnen zich andere opvattingen baan te breken. Zowel bij particuliere belangstellenden als bij de overheidsorganen drong het inzicht door, dat hier iets moest worden gedaan.

De belangstelling van de particulieren kwam tot uiting in de oprichting van verenigingen, die zich ten doel stelden, goede en goedkope woningen te bouwen voor de minder draagkrachtigen. De plaatselijke overheden begonnen zich rekenschap te geven van de noodzaak van goede voorschriften op het bouwen en wonen. Zelfs voorschriften voor woningverbetering en onbewoonbaarverklaring van slechte woningen kwamen in die dagen tot stand.

De Woningwet heeft al deze initiatieven omgezet in wettelijke verplichtingen. Zij heeft de volkshuisvesting gemaakt tot een voorwerp van de zorg der Rijksregering. De uitvoering is echter toevertrouwd aan de gemeentebesturen, die op grond van hun plaatselijke kennis beter de verantwoordelijkheid voor de te treffen maatregelen kunnen dragen.

Welke vorm de zorg voor de volkshuisvesting dient aan te nemen en op welke wijze de Overheid haar invloed op het woningpeil moest doen gelden, stond de wetgever van 1902 nog niet helder voor ogen. De toelichting treedt niet in bijzonderheden over de slechte toestand, waarin de woningen van brede groepen der bevolking verkeerden en welke algemeen bekend werd geacht. Zij wijst er slechts op, dat de zedelijke plicht van de gemeentebesturen om maatregelen te nemen tot het uit de weg ruimen van be-

staande slechte woningen en het voorkomen van het ontstaan van nieuwe krotten, in een wettelijke behoorde te worden omgezet. Naast het bevorderen van een voldoende hoedanigheid der woningen moest ook aan een voldoende hoeveelheid aandacht worden geschonken. In verband hiermede werd geldelijke steun van het Rijk voor de aanbouw van woningen in uitzicht gesteld.

De Woningwet heeft in de eerste plaats de totstandkoming van goede gemeentelijke bouwvoorschriften bevorderd. Hierdoor is Nederland in het bezit gekomen van een doeltreffende reeks voorschriften, die de kwaliteit van de woningbouw in hoge mate gunstig hebben beïnvloed. De gemeentelijke bouwverordeningen bevatten voorschriften, die een principiële ommekeer betekenden ten opzichte van de vrijheid, die in de voorafgaande eeuw in te ruime mate aan het bouwen was gelaten. Zij hebben er toe medegewerkt, dat de woningbouw in Nederland geleidelijk op een hoger plan is gebracht.

De Woningwet bevat in de tweede plaats voorschriften omtrent de verbetering en zo nodig opruiming van slechte woningen; hiertoe hebben de gemeenten als uiterste machtsmiddel de beschikking verkregen over de bevoegdheid tot onbewoonbaarverklaring van die woningen, die ongeschikt ter bewoning zijn en niet meer door het aanbrengen van verbeteringen in bewoonbare staat kunnen worden gebracht. Het is een bewijs van de vooruitziende blik van de Overheid aan het begin van deze eeuw, dat zij naast de maatregelen tot „dishousing”, die de Woningwet in het leven riep, ook maatregelen tot „re-housing” in dezelfde wet heeft opgenomen.

Financiële maatregelen.

Als aanvulling op de maatregelen tot opheffing van slechte woningtoestanden bevat de wet de mogelijkheid tot het verlenen van voorschotten en zo nodig van bijdragen voor het bouwen van nieuwe woningen door verenigingen, toegelaten als uitsluitend werkzaam in het belang van de volkshuisvesting of door de gemeente zelve. Hierbij had men enerzijds het oog op het bouwen van woningen door organisaties van personen, die zich ten doel stellen door onderlinge samenwerking in de behoefte aan huisvesting te voorzien, anderzijds op de zorg van de plaatselijke Overheid voor het bouwen van woningen van lage huur voor gezinnen met lage inkomens en bewoners van krotten. De voorschotten moeten worden afgelost in gelijke annuïteiten; de regel is, dat het voorschot voor de bouw in 50 jaar, dat voor de aankoop van de grond in 75 jaar wordt afgelost.

Deze zogenaamde woningwetbouw heeft steeds een aanvullend karakter gehad. De grote meerderheid van de Nederlandse woningen is altijd gebouwd door particulieren; een kleiner deel door de gegadigden zelf, doch het grootste deel door bouwondernemers, die voor eigen rekening en risico woningen bouwen voor de markt.

Het is van de aard van de bedoeling geweest, dat behoudens in gevallen van bijzonder geringe draagkracht van de toekomstige bewoners of van het opruimen van krotten, de woningwetbouw zou geschieden *zonder* bijdragen uit de openbare kassen.

Het doel van het verlenen van voorschotten op de voet van de Woningwet is dan ook nooit geweest, de huisvesting van de arbeiders goedkoper te maken. Het doel was, voor hetzelfde bedrag, dat men voorheen aan huur placht te besteden, een betere woning te verstrekken.

De grote betekenis van de woningwetbouw moet dan ook hierin worden gezien, dat men aan de arbeiders betere woningen heeft verschaft, zo mogelijk voor dezelfde huur, die zij eerst voor een minder goede woning betaalden, doch zo nodig voor een hogere huur. De volkshuisvesting toch wordt het meest gediend, wanneer het volk leert, een betere woning te waarderen en daarvoor iets over te hebben.

Alleen de woningwetbouw was aanvankelijk stelselmatig voorwerp van architectonische verzorging. Deze woningen, die onder directie door een aannemer tegen een vooraf overeengekomen prijs werden gebouwd, werden eerst na zorgvuldige bestudering van de behoeften der betrokken bevolkingsgroep ontworpen, terwijl deze zelf door middel van haar organisatie en bestuur volledig haar invloed, binnen de door de Overheid gestelde grenzen, tot uiting kon brengen. Zo steeg mede door de onderlinge wisselwerking en de les van elders opgedane ervaringen het woonpeil in Nederland en werd een sociale woningvoorziening opgebouwd, die meer en meer voor de gehele Nederlandse woningbouw ten voorbeeld ging strekken. Natuurlijk heeft dit alles zich slechts zeer geleidelijk voltrokken.

Het resultaat van deze activiteit is echter geweest, dat in de loop der jaren woningtypen tot ontwikkeling zijn gebracht, die, ook al dragen deze het stempel van de economische nood, die tot grote beperkingen dwingt, gekenmerkt worden door de hogere hygiënische, culturele en sociale eisen, die de huidige generatie aan het wonen stelt, en die de voortgeschreden technische ontwikkeling mogelijk heeft gemaakt.

Ook de particuliere bouw is door deze ontwikkeling gunstig beïnvloed. Behoeft in de eerste jaren van de Woningwet een particulier woningbouwplan slechts te voldoen aan de bepalingen van de gemeentelijke bouwverordening en aan het uitbreidingsplan, indien althans dit laatste aanwezig was, geleidelijk zijn ook hieraan hogere eisen gesteld. De Overheid heeft dit bevorderd door het invoeren van zogenaamde welstandsbepalingen, welke eisen, dat het uiterlijk aanzien van alle te stichten gebouwen aan het oordeel van een deskundig orgaan wordt onderworpen. Dit dwong ook de particuliere bouwondernemers, de verzorging van hun complexen op te dragen aan een architect. Aanvankelijk beperkte deze medewerking zich tot de verzorging van de gevels, terwijl de particuliere bouwer, die zichzelf als de beste deskundige beschouwde ten aanzien van de vraag, wat de toekomstige bewoner wenst, het ontwerpen van de plattegronden aan zich hield. Later is door de invloed van het voorbeeld van de vele op de voet van de Woningwet gestichte complexen, de verzorging van de particuliere complexen geleidelijk op hoger peil gebracht, zodat thans mag worden geconstateerd, dat de woningwetcomplexen van de toegelaten woningbouwcorporaties en van de gemeentelijke Overheid zelf en de complexen van de particuliere bouwers, die voor eigen rekening en risico worden gebouwd, door dezelfde architecten worden ontworpen met inachtneming van dezelfde overheidsvoorschriften en uitgaande van dezelfde beginselen, zodat het verschil tussen beide vormen van woningvoorziening, althans wat het uiterlijk, de indeling en de inrichting der woningen betreft, langzamerhand verdwenen is.

De omvang van de woningwetbouw.

Het is hier niet de plaats om breedvoerig in te gaan op de betekenis, die de Woningwet voor het woonpeil en de woonwijze van ons volk heeft gehad. Het is echter van belang na te gaan, welke omvang de woningwetbouw in de verschillende perioden van de afgelopen halve eeuw heeft gehad, met name omdat dit een inzicht geeft in de omvang van de overheidsinvesteringen ten behoeve van de woningbouw. Tot 1940 was het behoudens enkele uitzonderingen regel, dat de woningwetbouw geschiedde met rijksvoorschot. Na de oorlog is dit stelsel verlaten en worden de benodigde gelden hetzij uit gemeentelijke leningen, hetzij met gemeentelijke garantie verkregen.

Gedurende de eerste aanloopjaren was de omvang van de woningwetbouw nog slechts klein. In de periode 1905 tot 1912 was hij gemiddeld niet meer dan 3 pCt van de totale aanbouw met een maximum van 5½ pCt in 1912.

In de jaren 1913 en 1914 zette deze toeneming zich voort en steeg het aandeel van de woningwetbouw tot onderscheidenlijk 12 en 14½ pCt.

Het lag voor de hand, hierin een geleidelijke ontwikkeling naar een gestabiliseerde toestand te zien, waarbij de woningwetbouw op den duur een tamelijk constant percentage van de totale woningbouw zou uitmaken. Op welke hoogte dit percentage zou liggen, zou van de ontwikkeling van de sociale en economische verhoudingen afhangen.

Deze geleidelijke ontwikkeling is echter door twee wereldoorlogen en een ernstige economische crisis verstoord. Daardoor hebben gedurende het 50-jarig bestaan van de Woningwet perioden van stilstand in de bouw en van grote bouwbedrijvigheid elkaar afgewisseld. Het aandeel van de woningwetbouw in de totale aanbouw werd veelal niet bepaald door sociale overwegingen maar door de vraag, of de particuliere bouw onder de druk van oorlog of economische crisis al dan niet voldoende activiteit kon ontwikkelen om zijn aandeel in de aanbouw tot stand te brengen.

Alleen de periode, die omstreeks 1925 aanvangt, het jaar waarin het woningtekort van de eerste wereldoorlog als overwonnen kan worden beschouwd, vertoont weer gedurende een reeks van jaren een tamelijk stabiele verhouding. Het is merkwaardig, dat het aandeel van de woningwetbouw dan weer van dezelfde orde van grootte is als in 1912 en 1913.

Waarschijnlijk zou deze verhouding zich hebben voortgezet, ware niet de economische crisis ingetreden met een zeer wisselende aanbouw, die uiteindelijk resulteerde in een overproductie van woningen in de grote gemeenten, waarbij voor woningwetbouw weinig plaats was.

In 1948 hebben wij voor het eerst na de oorlog weer een aanbouw die de behoefte overtreft. Deze neemt van jaar tot jaar toe tot de recordproductie van 1951, die 58.666 woningen leverde. In dezena-oorlogse aanbouw heeft de woningwetbouw een dezeren aandeel.

Voor dit verschijnsel zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. In de eerste plaats is het begrijpelijk, dat in een periode van onzekere en zeer hoge prijzen de risicodragende bouwondernemer een afwachtende houding aanneemt en liever eerst de Overheid en de door deze gefinancierde organen laat bouwen. Verder voldeden de financieringsregelingen voor de particuliere bouw niet aan de wensen van het bedrijf, zodat deze ten slotte door een premiereregeling zijn vervangen. Deze heeft wel tot een behoorlijke aanbouw van particuliere woningen geleid, doch niet in die mate, dat de vooroorlogse verhouding werd hersteld. Gedurende de afgelopen vier jaren heeft de woningwetbouw gemiddeld 70 pCt van de aanbouw voor zijn rekening genomen.

Vat men het bovenstaande samen in een tabel, dan verkrijgt men een merkwaardig beeld.

In de tabel zijn telkens enige jaren met een overeenkomstig percentage woningwetbouw samengevoegd. Daardoor ziet men de „normale” perioden en de perioden van het inhalen van het woningtekort duidelijk afgetekend.

In het bovenstaande is het tegenwoordige percentage woningwetbouw als „abnormaal” gekenmerkt. Onder de

Aandeel van de woningwetbouw in de totale woningproductie.

Periode	Gemiddeld aantal gebouwde woningen per jaar	Hiervan gebouwd door verenigingen en gemeenten	Percentage
1905-1912	20.000	600	3
1913-1914	20.000	2.500	12½
1915-1925	27.500	12.500	45½
1926-1932	48.000	7.300	15
1933-1939	40.000	3.000	7½
1940-1947	7.000	2.000	29
1948-1951	46.000	32.500	70

huidige omstandigheden is dit echter noodzakelijk. Er zijn nog verschillende omstandigheden, die een herleving van de particuliere bouw in de weg staan. De bouw voor verhuring, de zogenaamde woningbouw voor de markt, is bij het tegenwoordige bouwkostenpeil in verband met het huurniveau voor de betrokkenen weinig aantrekkelijk. Dat de woningwetbouw dus thans een zo groot aandeel van de woningbouw voor zijn rekening neemt, is derhalve vooralnog onvermijdelijk.

Het betekent echter, dat thans voor gemiddeld 70 pCt van alle woningbouw, d.w.z. voor een kleine 40.000 woningen per jaar door de Overheid of onder garantie van de Overheid moet worden geleend. Een dergelijk beroep op de geldmarkt van rond 400 miljoen gulden per jaar is uit een oogpunt van investering op de lange duur zeker niet wenselijk. Immers bergt dit het gevaar in zich, dat de Minister van Financiën op een ongunstig moment op een drastische vermindering zou kunnen aandringen.

Het moet daarom uitermate gewenst worden geacht, dat de particuliere bouw binnen niet te lange tijd een groter percentage van de aanbouw voor zijn rekening gaat nemen, omdat hierbij de kapitaalvoorziening zich geheel in de particuliere sfeer voltrekt. Hiervoor zal echter wijziging van het huurbeleid en vooral ook verlaging van de bouwkosten noodzakelijk zijn.

Tot welk niveau het aandeel van de woningwetbouw ten slotte zal dalen, is moeilijk te voorspellen.

Let men op het uiteindelijke doel van de woningwetbouw, zoals dat boven werd geformuleerd, nl. het verschaffen van betere woningen voor dezelfde of desnoods hogere huur en het stellen van voorbeelden van goede huisvesting, dan is een aandeel van 70 pCt in geen enkel opzicht noodzakelijk.

De woningwetbouw kan volledig zijn taak volbrengen, wanneer overal, waar op betekende schaal gebouwd wordt, woningwetbouw tot stand komt op een zodanige wijze, dat deze tot norm en tot voorbeeld kan strekken.

De woningwetbouw heeft zich in ons land een belangrijke plaats verworven, niet zozeer door het aantal woningen dan wel door het stempel, dat deze op de Nederlandse woningvoorziening heeft gedrukt.

En wanneer in de komende jaren in Nederland woningen worden gebouwd, die de toets der critiek, ook van andere landen, glansrijk kunnen doorstaan, dan is dat in belangrijke mate te danken aan het voorbeeld van de woningwetbouw, die de Woningwet in de afgelopen 50 jaren tot stand heeft doen brengen.

¹s-Gravenhage.

H. G. VAN BEUSEKOM.

Techniek en toepassing der werkclassificatie

Gedurende de jaren na de tweede wereldoorlog is de werkclassificatie een steeds meer gebruikt hulpmiddel geworden bij het streven naar orde in de beloning van hand- en hoofdarbeiders. Oorspronkelijk werd deze techniek, die vooral in de Verenigde Staten is ontwikkeld, voornamelijk toegepast in afzonderlijke bedrijven; in Nederland wordt de werkclassificatie niet alleen gebruikt om een intern kloppende loonstructuur in de bedrijven

te bereiken, maar op grote schaal in bedrijfstakken en zelfs over het gehele bedrijfsleven. Er wordt veel over geschreven, te veel in sommige opzichten. Anderzijds gaat de toepassing in Nederland mank aan een tekort aan economische verantwoording. Tot nu toe wordt de werkclassificatie voornamelijk gehanteerd door technisch-organisatorische deskundigen en deze techniek geniet daardoor te weinig bekendheid bij de economen. In dit artikel

geven wij daarom een uiteenzetting over de techniek en de toepassing der werkclassificatie, terwijl wij in een volgend artikel een aantal economische aspecten van deze toepassing in Nederland zullen belichten.

De techniek der werkclassificatie.

Het doel van werkclassificatie is om te geraken tot een juiste, d.w.z. voor werkgevers en werknemers aanvaardbare, rangorde van functies. Onder functie verstaat men dan de werkzaamheden die doorgaans door één werknemer worden uitgevoerd (dit is dus het begrip „taak” van de Amsterdamse bedrijfseconomische school). De rangorde der functies vormt een basis voor de bepaling van het grond- of basisloon. De vragen *door wie* de functie wordt vervuld — hetzij man of vrouw, jeugdige of volwassene — *hoe* — kwantiteit en kwaliteit — *waar* — in de stad of op het platte land, in een welvarend of in een noodlijdend bedrijf — en *wanneer* — op gewone uren, 's nachts of 's Zondags — blijven dus buiten beschouwing.

Bij de in Nederland gebruikelijke *puntensystemen* wordt de plaats van functies in de rangorde bepaald door het vaststellen van de (*rang*)waarde van de functies in punten, door de functies in punten te waarderen. De termen „job evaluation”, „qualification du travail” en „Arbeitsbewertung” geven de inhoud van het begrip werkclassificatie eigenlijk beter weer dan de Nederlandse titel. Bij deze waardering houdt men zo veel mogelijk rekening met de *gezichtspunten* die realiter voor loonverschillen van belang zijn. Men onderscheidt daarbij drie hoofdgroepen: *moeilijkheid*, *belangrijkheid* en *bezwaren*. Een functie zal hoger beloond worden, hoger in de rangorde staan, naarmate het moeilijker is om het werk goed uit te voeren, naarmate het belangrijker is om het inderdaad zo veel mogelijk goed te doen of naarmate er meer bezwaren aan het uitvoeren van de functie zijn verbonden ¹⁾.

Werk kan moeilijker zijn naarmate er meer kennis voor is vereist of meer geestelijke of lichamelijke vaardigheid. De vijf hoofdgezichtspunten of *-kenmerken*: kennis (knowledge), geestelijke vaardigheid (mental skill), lichamelijke vaardigheid (physical skill), belangrijkheid (responsibility) en bezwaren (physical effort en working conditions), vindt men in elk puntenstelsel terug, zij het soms op theoretisch, „wetenschappelijk” onjuiste wijze vermengd.

De Genormaliseerde Methode van Werkclassificatie, die door een aantal Nederlandse deskundigen van bedrijven en organisatiebureaux is uitgewerkt, kent nog een verder gaande onderscheiding in deze hoofdgezichtspunten ²⁾. Hierop komen wij nader terug. Voor elk van de gezichtspunten wordt een cijferschaal vastgesteld. De opzet van deze schalen sluit aan bij die van rapportcijfers. Zij lopen voor handarbeidersfuncties normaliter van 0 tot 8. Voor de functies, die eerst worden beschreven, wordt voor elk der gezichtspunten een cijfer vastgesteld. Deze cijfers kunnen niet direct worden opgeteld om de rangwaarde van de functies te verkrijgen daar de verschillende kenmerken niet gelijkwaardig zijn. Het is de onderwijzer of de ouders minder onverschillig of de leerling onvoldoendes voor rekenen of taal heeft dan wanneer het rapport onvoldoendes voor gymnastiek of tekenen aangeeft. Zo moet ook aan de cijfers per gezichtspunt een verschillend gewicht worden toegekend. Zij worden dan ook met gewichtscijfers, afweegcoëfficiënten of afweegfactoren vermenigvuldigd. De som der producten geeft dan de rangwaarde

der functie in punten. Daarmede is dan de plaats van de functie in de rangorde bepaald.

Wij willen hier het voorbeeld geven van de waardering van een bepaalde reparatiedraaiersfunctie uit een reeks soortgelijke functies binnen het beroep draaier.

Gezichtspunt	Waarde-cijfer		Afweeg-coëfficiënt	=	Aantal punten
1 Kennis	7	×	5	=	35
2 Zelfstandigheid	6½	×	6	=	39
3 Contact met anderen	2	×	2	=	4
4 Uitoefening van gezag	—		2		
5 Uitdrukkingsvaardigheid ..	—		1		
6 Bewegingsvaardigheid	4½	×	2	=	9
7 Materiaal- en machine-gevoel	5	×	1	=	5
8 a Zwaarte van de arbeid ..	—		1		
b Inspannende houding ..	1	×	1	=	1
c Bezwarende oplettendheid	1	×	1	=	1
d Bezwaren van werksfeer ..	—		3		
e Persoonlijk risico	2	×	1	=	2
9 Speciale eisen	—		—		
10 Afbreukrisico	4	×	4	=	16
Totaal aantal punten					112

De kenmerken 2, 3, 4, 5 en voor een deel 7 kunnen worden samengevat onder *geestelijke vaardigheid*, 6 en gedeeltelijk 7 hebben betrekking op de *lichamelijke vaardigheid* en 10 komt overeen met de *belangrijkheid*. Bij de bezwaren, die onder 8 zijn gedifferentieerd, treft men de „Bezwarende oplettendheid” aan. Naar onze mening is hier sprake van een doublure daar de oplettendheid, voor zover deze als een bezwaar moet worden aangemerkt, samen hangt met de kans op persoonlijk letsel en de kans op afbreuk. Overigens heeft deze principiële onjuistheid in het systeem — men moet de kenmerken steeds zo kiezen dat zij *verschillende* aspecten voor de functies belichten — geen noemenswaardige invloed op het resultaat, de rangorde der functies.

Bij de meeste gezichtspunten is het onmogelijk om on-dubbelzinnig aan te geven welk cijfer moet worden gegeven. De cijfer- of graderingsschaal voor „Kennis” bijvoorbeeld toont het volgende beeld:

Mate van kennis:	Aard van het gekende			
	Onderlinge samenhang			
	losse feiten	eenvoudig	minder eenvoudig	ingewikkeld
	1.	2.	3.	4.
a. enige	½	1½	3	6
b. matige	1	2	4½	8
c. aanmerkelijke	1½	3	6	—
d. vrij grote	2	4½	8	—
e. grote	3	6	—	—
f. zeer grote	4½	8	—	—

De omschrijvingen laten nog veel ruimte voor een persoonlijke uitleg. Daarom is door de Deskundigencommissie een 100-tal *sluutfuncties* zorgvuldig beschreven en gewaardeerd, zodat men bij elk cijfer voor elk gezichtspunt een aantal voorbeelden van functies vindt, waaraan men zijn keuze kan toetsen. De werkclassificatie heeft dus voor een groot deel een vergelijkend karakter. Een werkclassificatiestelsel is niet volledig zonder *sluutfuncties* ³⁾. Doch ook een compleet systeem kan alleen door *deskundigen* worden toegepast. Werkclassificatie is een onderwerp waar iedereen over denkt te kunnen meeprenen. Het is echter een *vak*, dat men moet leren, een materie waarin beunhazerij de grootste ongelukken kan veroorzaken, daar immers de geldelijke beloning van het werk voor een deel door de uitkomsten worden bepaald.

Als de rangorde der functies is bepaald, kan door onderhandelingen — veelal tussen werkgevers, werknemers en de Overheid — het verband tussen aantal punten en basis-

¹⁾ Voor de uitvoerder van het werk houdt de moeilijkheid verband met zijn geschiktheid, zijn capaciteiten, de belangrijkheid en de bezwaren met zijn bereidwilligheid. Voor de werkclassificatie is deze onderscheiding echter slechts van theoretisch belang, zij richt zich op het *werk* en niet op de uitvoerder. De lezer zal bemerken dat men daarbij niet steeds consequent kan zijn in de terminologie.

²⁾ Voor de keuze der kenmerken zie men: Ir D. A. C. Zoethout: „De ontwikkeling der werkclassificatie in Nederland”, De Ingenieur, 14 November 1947.

³⁾ De Hoofdc commissie van de Normalisatie in Nederland geeft de Genormaliseerde Methode uit onder het nummer V 3000 (reeds verschenen) en de sluutfuncties met graderingen onder V 3001 (verschijnt binnenkort).

loon worden vastgesteld. Op dit basisloon kunnen, met gebruik van andere technieken, kwantiteits-(tarief-), kwaliteits- en persoonlijke waarderingspremies (m.b.v. „merit rating”) worden gegeven.

Wij kunnen het basisloon in een eenvoudige formule uitdrukken, waarin BL = basisloon, P = rangwaarde der functie in punten, f = functioneel verband tussen punten en basisloon, M = minimum basisloon.

$$BL = fP + M.$$

P wordt vastgesteld door werkclassificatiesdeskundigen, f en M door de loonpolitici, die bij de bepaling van f rekening houden met de sociaal en economisch gewenste en mogelijke spreiding in de basislonen en bij M bijvoorbeeld met de minimale kosten van het levensonderhoud. Het verband, dat door f wordt uitgedrukt, behoort niet rechtlijnig te zijn. Over het algemeen kiest men echter voor het verband tussen BL en P voor functies in een beperkt rangwaardegebied een eenvoudige betrekking, waarbij f een coëfficiënt voorstelt.

Ook P is in formulevorm uit te drukken:

$$P = ax + by + cz + \dots$$

waarin x, y en z de schaalwaarden voor verschillende gezichtspunten en a, b en c de bijbehorende afweegcoëfficiënten zijn. De formule wordt dan:

$$BL = f(ax + by + cz + \dots) + M.$$

Bij het vaststellen van M houdt men veelal rekening met een aantal andere loonvormende factoren: leeftijd, geslacht en gemeenteklasse. De basislonen kunnen dan worden uitgedrukt in de volgende formule:

$$BL = fP + T + G + K + C,$$

waarin T = factor in verband met de leeftijd, G = factor in verband met het geslacht, K = factor in verband met gemeenteclassificatie, C = constante.

De toepassing van werkclassificatie.

Werkclassificatie kan worden toegepast op functies in een onderneming, in een bedrijfstak en over het gehele bedrijfsleven. In alle gevallen is het hierbij gewenst te werken met een team, bestaande uit een of meer werkclassificatiesdeskundigen en een aantal mensen die de gedetailleerde inhoud van de functies kennen.

Men begint met het opstellen van een functieschema, een indeling der functies. De moeilijkheden die daarbij kunnen optreden zijn voor een deel terug te voeren op gebreken in de organisatie. In vele gevallen is niet duidelijk welke functionarissen eigenlijk de beslissingen nemen (zelfstandigheid) dan wel wie de verantwoordelijkheid voor gemaakte fouten dragen (afbreukrisico). Voor men dus met de waardering der functies begint moet men eerst het totaal der te verrichten werkzaamheden in een bedrijf splitsen in duidelijk te definiëren functies, die aan afzonderlijke personen kunnen worden toebedeeld: „job standardization”.

Nadat men de functies heeft beschreven bepaalt men de schaalwaarden. Hierover moet men het eens worden; stemmen is bij werkclassificatie niet gewenst. Daardoor

bereikt men een *gemeenschappelijk oordeel*, „pooled judgement”, „communis aestimatio”. Indien men niet werkt met een algemeen schema stelt men aan de hand van een aantal functies, over de beloning waarvan men het eens is — sleutelfuncties „key jobs” — schattenderwijs of met behulp van correlatierekening de afweegcoëfficiënten vast nadat de schaalwaarden zijn bepaald. Dit is een veel gevolgde methode in Amerikaanse bedrijven.

Bij toepassen in een bedrijfstak begint men met het ontwerp van een systeem, dat specifiek gericht is op de functies in die bedrijfstak, hetgeen bijv. mogelijk is door algemene gezichtspunten te *vertalen* in specifieke. Zo vindt men in het metaalsysteem, dat gebruikt is voor de metaalindustrie in Nederland, waar men op het punt staat de werkclassificatie in te voeren, o.a. als kenmerken: Bedienen en instellen van machines, Beoordelen en kiezen van materialen, Lezen van tekeningen, waarin men elementen van de algemene gezichtspunten Kennis, Zelfstandigheid en de algemene en specifieke kennis, Zelfstandigheid.

Daar het ondoenlijk is om alle bedrijfsfuncties te waardenen maakt men gebruik van series *standaardfuncties*, die zo goed mogelijk met de bedrijfsfuncties overeen komen. Het gebruik van deze standaardfuncties is een van de redenen om de functies in klassen in te delen, bijv. 6 in de metaalindustrie, 5 in de suikerverwerkende en 7 in de zuivelindustrie. Ook in afzonderlijke bedrijven worden de functies in klassen ingedeeld.

Voor elke werkklasse worden vaste of — bijv. in de metaalindustrie — gemiddelde basislonen vastgesteld bij onderhandeling. Het vastleggen van *gemiddelde* basislonen heeft het voordeel, dat men in de afzonderlijke ondernemingen nog enige manipulatievrijheid overhoudt en rekening kan houden met andere loonvormende factoren dan die in de formule

$$BL = f(ax + by + cz + \dots) + T + G + K + C$$

zijn verwerkt.

Uniek is de situatie in Nederland, waar de Genormaliseerde Methode, met het daarbij door het College van Rijksbemiddelaars, mede in overleg met de Stichting van den Arbeid, vastgelegde — geheime — verband tussen punten en loon, wordt toegepast op alle mogelijke functies in het bedrijfsleven. Men streeft daarbij naar een voor het hele bedrijfsleven kloppende loonstructuur, waarbij het leidende beginsel is: gelijk (reëel) loon voor gelijk werk.

De werkclassificatie wordt daarbij gebruikt om een, over het hele land en alle bedrijfstakken gebruikt, rangorde van functies te bepalen die een neerslag is van het algemene (rang-)waardeoordeel. Het persoonlijke oordeel over de eigen en andere functies wordt daarbij ondergeschikt gemaakt aan het gemeenschappelijke, dat door het gebruik van een enkel systeem — of van systemen die het zelfde resultaat, de zelfde rangorde opleveren — wordt vastgesteld. Werkclassificatie is dus, als elk beoordelings-systeem, *subjectief* maar („schrille tegenstelling” naar Charivarius) *systematisch*.

Amsterdam.

IR J. A. BORGGREVE.

Centraal Economisch Plan 1952

Met het verschijnen van het Centraal Economisch Plan 1952 in de maand Mei is een zekere inbreuk gemaakt op de door het Centraal Planbureau gevestigde traditie van publicatie van het Plan op een vergevoerd tijdstip in het jaar, waarop het Plan betrekking heeft. Wanneer in de toekomst op deze weg wordt voortgegaan en de publicatie van het Plan reeds zou geschieden aan het begin van het betreffende jaar of aan het einde van het daaraan voorafgaande jaar, zal dit slechts kunnen worden toegejuicht.

Naast het tijdstip van verschijning verdient ook een verandering in de algemene opzet van het Plan stellig waardering. Terwijl vorige jaren steeds één Plan, één cijferop-

stelling werd geboden, wordt in het Centraal Economisch Plan 1952 een aantal „plannen” — het is beter te spreken van prognoses — gepubliceerd.

Door een aantal alternatieve cijferopstellingen te bieden worden twee doeleinden gediend. In de eerste plaats wordt in de cijfers van de prognose voor 1952 de onzekerheid van dusdanige prognoses nog aanschouwlijker tot uitdrukking gebracht, bijv. door alternatieve veronderstellingen ten aanzien van enkele der „fundamentele gegevens”, zoals het prijspeil van de invoer.

In de tweede plaats wordt de lezer in staat gesteld door een eenvoudige berekening de gevolgen vast te stellen

van een naar zijn mening te verwachten afwijking van de in het Plan gekozen veronderstellingen t.a.v. de fundamentele gegevens. Voorts wordt het mogelijk gemaakt een keuze te doen tussen verschillende denkbare lijnen van economisch beleid op grond van de uit de alternatieve veronderstellingen inzake enkele belangrijke beleidsbeslissingen van de Regering te verwachten repercussies op het inkomen, de werkgelegenheid, de betalingsbalans, etc.

De ontwikkeling in 1951.

Het eerste hoofdstuk schildert in enkele hoofdlijnen de economische situatie van ons land in 1951, waarin de noodzaak om het betalingsbalansvraagstuk — acuut geworden enerzijds door een vermindering van de nationale middelen ten gevolge van achteruitgang van de ruilvoet en reductie van de buitenlandse hulpverlening, anderzijds door overspannen binnenlandse vraag en toegenomen defensielasten — tot een oplossing te brengen in de aanvang zeer sterk was. De snel afnemende goud- en deviezenvoorraad dwong de Regering tot het treffen van ingrijpende maatregelen, gericht op een vermindering van de civiele uitgaven. Door deze maatregelen moesten de andere doelstellingen van het economisch beleid onvermijdelijk in meer of mindere mate in het gedrang komen.

Het consumptievolume onderging in 1951 een vermindering van ca 5 pCt per hoofd der bevolking ten opzichte van het gemiddelde voor 1950, ten gevolge van een stijging van het prijsniveau, welke nauw verband hield met een vermindering van de sterk gestegen subsidies. Deze stijging werd voor de werknemers door een 5 pCt loonsverhoging slechts gedeeltelijk — voor sommige andere groepen in het geheel niet — gecompenseerd.

De vermindering van het investeringsvolume in 1951 met 25 pCt t.o.v. 1950 (de totale geldswaarde der netto-investeringen daalde volgens een globale raming van het C.B.S. met 12 pCt), welke mede werd veroorzaakt door monetaire en fiscale maatregelen, is grotendeels toe te schrijven aan de geringere voorraadvorming. Op het gebied der investeringen in vaste activa was trouwens een belangrijk effect niet direct te verwachten in verband met de aard van de investeringsobjecten en het niet onmiddellijk doorwerken van de monetaire en fiscale maatregelen op de investeringsactiviteit in de particuliere sector.

Als secundair effect van de maatregelen tot beperking van de civiele binnenlandse bestedingen trad een zekere terugslag op de arbeidsmarkt op, omdat de verschuiving van binnenlandse civiele bestedingen naar militaire bestedingen en export niet of niet tijdig voor alle sectoren van het bedrijfsleven kon plaatsvinden. Niettemin was de toeneming van het gemiddelde werkloosheidscijfer (93.000 voor 1951) met 13.000 t.o.v. 1950 (tegenover een vermeerdering van de beroepsbevolking met 80.000 personen) niet onrustbarend te noemen, al dwong de ontwikkeling van de werkloosheidscijfers in de laatste maanden van 1951 tot waakzaamheid en gaf de situatie in bepaalde bedrijfstakken zelfs reden tot bezorgdheid. Tegen het einde van 1951 was de werkloosheid ca 40 à 50.000 personen hoger dan in de overeenkomstige maanden van 1950, zodat op dat moment de toeneming van de werkloosheid ongeveer 50 pCt uitmaakte van de groei van de beroepsbevolking.

Volgens globale berekeningen vertoonde de betalingsbalans voor het eerst na de oorlog op transactiebasis door de uitwerking van het regeringsprogramma en de gunstige ontwikkeling van een aantal internationale factoren geen tekort meer ¹⁾, hetgeen in belangrijke mate afwijkt van de raming van een tekort van f 700 mln in het Plan 1951,

¹⁾ De betalingsbalans gaf volgens het Verslag van De Nederlandsche Bank over 1951 op kasbasis nog een tekort van f 252 mln te zien (waarbij rekening is gehouden met de baten en lasten uit het vrijwillige particuliere kapitaalverkeer; het goederen- en dienstenverkeer vertoonde een tekort van f 488 mln). Dit verschil laat zich niet direct verklaren. Daar de cijfers op kasbasis zijn ontleend aan de realiteit, terwijl de cijfers op transactiebasis ten dele op schattingen berusten, is het niet uitgesloten, dat aan laatstgenoemde cijfers een zekere foutenmarge kleefte.

in welke raming het effect van de regeringsmaatregelen reeds was verdisconteerd.

Dit verschil wordt volgens het C.P.B. voor f 600 mln verklaard uit het achterblijven van het invoervolume. Dit lagere invoervolume zou vrijwel geheel toe te schrijven zijn aan het verschil met betrekking tot de navolgende posten in het Plan 1951 en de realisatie 1951:

Uitvoer	— f 240 mln
Materiële uitgaven Overheid	— f 390 mln
Consumptie gezinnen	— f 240 mln ²⁾
Voorraden	— f 400 mln ²⁾
Investeringen in vaste activa	— f 10 mln
	— f 1.280 mln

Bij een marginale invoerquote van ca 50 pCt zou hieruit een verlaging van de invoer met f 600 mln worden verklaard.

Het verschil in de uitvoercijfers vindt waarschijnlijk hierin zijn oorzaak, dat de op 22 pCt gestelde autonome uitvoerstijging in werkelijkheid beneden 14 pCt is gebleven.

Het achterblijven van de materiële bestedingen van de Overheid moet vooral worden gezocht in de militaire uitgaven; de afleveringen van gereede goederen bedroeg in 1951 waarschijnlijk f 400 mln minder dan aanvankelijk was aangenomen.

Het achterblijven van de consumptie van gezinnen kan o.i. slechts worden verklaard uit een grotere consumptiebeperking dan 5 pCt voor de groep „zelfstandigen”, daar uit het verloop van de regelingslonen en de kosten van levensonderhoud bekend is, dat de consumptiebeperking van „loontrekkers” de in het Plan 1951 veronderstelde 5 pCt niet heeft overschreden (bij berekeningen gebaseerd op — nog niet vaststaande — werkelijk verdiende lonen kan de consumptiebeperking voor loontrekkers zelfs minder dan 5 pCt hebben bedragen). Zou deze gedachtengang juist zijn, dan zal — aangezien het verschil van f 240 mln overeenkomt met ongeveer 5 pCt van de totale consumptie van zelfstandigen — de consumptiebeperking van de groep zelfstandigen in ieder geval 10 pCt hebben bedragen. Met deze conclusie is overigens allerminst een antwoord gegeven op de vraag, of de verdeling van lasten, waarover in 1951 zoveel is gesproken, rechtvaardig is geweest.

Hoewel in feite de lopende rekening van de betalingsbalans op transactiebasis in evenwicht is, zou het voorbarig zijn uit de cijfers voor 1951 af te leiden, dat het betalingsbalansvraagstuk definitief is opgelost. Het achterblijven van de militaire uitgaven wordt genoemd als een van de omstandigheden, welke hebben bijgedragen tot de gunstige ontwikkeling van de betalingsbalans. In verband hiermede en gelet op andere factoren, zoals schommelingen in de door het bedrijfsleven aangehouden voorraden grondstoffen (beroep op liquide reserves), afkondiging van invoerrestricties in het buitenland, opzettelijke versnelling of vertraging van internationale betalingen op grond van speculatieve overwegingen, minder gunstige oogsten dan de boven het gemiddelde liggende van de laatste jaren, onzeker prijsverloop op de wereldmarkt en afnemening van de buitenlandse hulp, komt ons de conclusie, dat het moeilijk verantwoord kan worden geacht het in Maart 1951 vastgestelde regeringsprogramma fundamenteel te wijzigen, alleszins gerechtvaardigd voor. Zulks temeer, omdat de goud- en deviezenreserves (momenteel f 2.812 mln), welke bovendien voor een deel bestaan uit niet-converteerbare vorderingen, in verhouding tot het handelsvolume nog betrekkelijk laag zijn te noemen. Wij mogen hierbij terloops opmerken, dat het opnemen van een — zij het summier — beschouwing zowel met betrekking tot de omvang als de samenstelling der deviezenreserves aanbeveling verdient.

²⁾ Wanneer men uitgaat van de voorlopige nabalculatiecijfers van het C.B.S., waarin de consumptie van gezinnen voor 1951 op f 13,60 mrd en de voorraadvorming op f 1 mrd worden gesteld, bedragen deze verschillen niet f 240 en f 400 mln, maar slechts f 190 en f 200 mln.

Tenslotte zijn aan het einde van het eerste hoofdstuk nog enige tabellen opgenomen betreffende de origineire *verdeling van het nationale inkomen* tussen loontrekkers en zelfstandigen, de druk der directe belastingen op het inkomen en de verdeling van het voor consumptie beschikbare inkomen. Hieruit blijkt, dat de repercussies van de in 1951 gevoerde economische politiek op de inkomensverdeling en op hetgeen hiermede samenhangt, tot dusverre betrekkelijk gering zijn gebleven. Bij de beoordeling van deze tabellen dient men echter rekening te houden met een waarschijnlijk niet onbelangrijke onzekerheidsmarge en met het feit, dat de beide categorieën zeer heterogeen zijn samengesteld. Zo omvat de categorie zelfstandigen zowel de grote en kleine ondernemers als de lijfrenttrekkers, de kapitaalverstrekkers en de huiseigenaren. Bij de bespreking van het Plan 1951³⁾ werd uiteengezet, dat bij het trekken van conclusies uit deze cijferopstellingen dan ook de nodige voorzichtigheid in acht moet worden genomen.

In de tabel betreffende de verdeling van het voor consumptie beschikbare inkomen wordt de consumptie van de groep loontrekkers in 1950 en 1951 op resp. 64 en 65 pCt gesteld, die van zelfstandigen op resp. 36 en 35 pCt. Het komt ons voor, dat deze percentages moeilijk te verenigen zijn met de hierboven getrokken conclusie, dat het achterblijven van de consumptie van gezinnen bij het Plan 1951 met f 240 mln geheel voor rekening van de zelfstandigen komt. Dit geldt in versterkte mate, indien de op verdiende lonen gebaseerde berekeningen zouden uitwijzen, dat de consumptiebeperking voor de loontrekkers minder dan 5 pCt (en dus voor zelfstandigen meer dan 10 pCt) zou hebben bedragen. Voorts dient men hierbij te bedenken, dat het aantal loontrekkers (en daarmee de consumptie) in sterkere mate stijgt dan het aantal zelfstandigen. Derhalve komt ons de daling van het voor consumptie beschikbare inkomen van zelfstandigen van 36 op 35 pCt te gering voor.

De veronderstellingen ten aanzien van 1952.

In het tweede hoofdstuk wordt ingegaan op enige factoren, die de Nederlandse volkshuishouding in 1952 zullen beïnvloeden, waarbij een splitsing is gemaakt naar internationale factoren, factoren van regeringsbeleid en overige factoren.

Wat betreft de internationale factoren wordt in de eerste plaats genoemd de ontwikkeling van *het prijspeil op de wereldmarkt*. De in vele landen aanvaarde bewapeningsprogramma's maken het aannemelijk, dat binnen afzienbare tijd opnieuw een stijging in de prijsindices van Moody en Reuter zal optreden.

Omdat enerzijds de veronderstelling omtrent de mate van stijging van *het Nederlandse invoerprijspeil* — gefundeerd op het prijsverloop op de wereldmarkt — van uitzonderlijk grote invloed is op de gehele prognose voor 1952 en anderzijds een belangrijke marge van onzekerheid omtrent het stijgingspercentage bestaat, zijn twee reeksen alternatieven opgesteld, gebaseerd op een prijsindexcijfer van de invoer van resp. 100 en 105 pCt t.o.v. 1951.

Het buitenlandse prijsniveau van Nederlandse exportproducten, dat eveneens onder invloed staat van de prijsbeweging van grondstoffen op de wereldmarkt en daarnaast mede afhankelijk is van het verloop der overige productiekosten in het buitenland, wordt bij een invoerprijsindex van 100 resp. 105 gesteld op 100 resp. 103.

Tenslotte vindt een schatting plaats van de te verwachte toeneming van *de afzetmogelijkheden van Nederlandse uitvoerproducten*. Bij een ongewijzigde verhouding tussen het binnenlandse en buitenlandse prijspeil van Nederlandse exportproducten worden deze mogelijkheden bepaald door de ontwikkeling van de koopkracht in het buitenland, de handelspolitieke omstandigheden en de autonome groei van het Nederlandse aandeel in de wereld-

handel. De toeneming van de export op grond van deze drie factoren wordt voor 1952 geraamd op 5-10 pCt en 10-15 pCt bij een stand van de invoerprijs van 100 pCt resp. 105 pCt t.o.v. 1951.

Bij de factoren van regeringsbeleid wordt wat *de uitgaven van het Rijk* betreft in het algemeen uitgegaan van de begroting 1952, terwijl voor *de uitgaven van de lagere publiekrechtelijke lichamen* met schattingen moest worden volstaan. Deze cijfers impliceren o.a.:

militaire uitgaven ten bedrage van f 1.780 mln, waarvan f 130 mln te financieren uit tegenwaardefondsen; vermindering van de civiele materiële bestedingen met ca f 40 mln t.o.v. 1951;

ongewijzigde kapitaalbijdragen van de Overheid aan de bedrijven-sector;

een bedrag aan subsidies van ongeveer f 100 mln.

Voorts wordt t.a.v. *de loonpolitiek* verondersteld, dat de prijsstijgingen, die niet zijn op te vatten als normale schommelingen en die niet voortspuiten uit de invoering van de Wachtgeld- en Werkloosheidsverzekering in de lonen zullen worden gecompenseerd.

Wat betreft de overige factoren wordt opgemerkt, dat bij de schatting van *de investeringen van bedrijven* — vooral met betrekking tot de voorraadvorming, doch eveneens tot op zekere hoogte met betrekking tot de vaste activa — met vrij grote onzekerheden moest worden rekening gehouden. Zeker is, dat een sterke internationale prijsstijging opnieuw aanleiding zou geven tot — zo nodig inflatoir gefinancierde — voorraadvorming. De netto-investeringen in vaste activa en voorraden uitgedrukt in prijzen van 1951 worden bij een invoerprijspeil van 100 pCt en 105 pCt van genoemd jaar geraamd op resp. f 2.650 — f 2.950 mln en f 2.950 — f 3.250 mln.

TABEL I.

Overzicht der alternatieve veronderstellingen.

Factoren	Eenheid	Schatting voor 1952	
		(3)	(4)
(1)	(2)	(3)	(4)
Invoerprijspeil	1951 = 100	100	105
Buitenlands prijspeil van met Nederlandse export concurrerende goederen	1951 = 100	100	103
Autonome uitvoerstijging van goederen	goederen- uitvoer 1951 = 100	5-10	10-15
Netto-investeringen in bedrijven, inclusief voorraadvorming (in prijzen van 1951)	mrd gld	2,65-2,95	2,95-3,25

De stijging van de productie per werknemer is ditmaal niet bij voorbaat als gegeven aangenomen in verband met het feit, dat in de tweede helft van 1951 duidelijk is gebleken, dat de productie per werknemer zich aan de productie-omvang aanpast en dat de werkgelegenheid met vertraging reageert. Derhalve wordt *de werkgelegenheid* als uitgangspunt genomen en niet de trendmatige stijging van de arbeidsproductiviteit (4½ pCt in de afgelopen jaren, 3 pCt voor de oorlog). In eerste instantie is bij de berekeningen voor 1952 van een gemiddeld aantal werklozen van 100.000 uitgegaan.

De gebezigde methode.

In hoofdstuk III worden enige alternatieven voor 1952 gepresenteerd, welke worden voorafgegaan door enkele opmerkingen over de methode, welke is gevolgd bij de berekening er van. De vraag rijst, of het niet gewenst is in een afzonderlijke publicatie hieraan aandacht te schenken, o.a. in verband met het feit, dat door de gevolgde procedure de gevonden uitkomsten in belangrijke mate worden beïnvloed. Een dergelijke publicatie zou de lezer o.a. kunnen inlichten over het gekozen model, de afzonderlijke vergelijkingen en de hierbij gebezigde coëfficiënten, waardoor een betere beoordeling van het Centraal Economisch Plan mogelijk wordt gemaakt en verschillende vragen, die momenteel nog rijzen, kunnen worden beantwoord.

³⁾ In „E.-S.B.” van 14 November 1951.

De lezer van het Plan 1952 kan zich bijv. de vraag stellen, waarop de keuze berust van de zgn. fundamentele gegevens, welke — in tegenstelling tot de alternatieve veronderstellingen met betrekking tot deze gegevens — niet nader wordt toegelicht. Wanneer deze factoren worden gedefinieerd als de „impulsen onder invloed waarvan de economische structuur bepaalde reacties vertoont”, wekt het bijv. bevreemding, dat onder deze factoren de investeringen en de werkgelegenheid zijn opgenomen. Heeft men hier inderdaad te doen met autonome grootheden, of zijn deze grootheden niet veel meer resultaat van andere factoren, welke voor de prognose als „gegeven” moeten worden aanvaard? Waarom worden de investeringen als onafhankelijk variabele grootheid in het vergelijkingstelsel opgenomen, terwijl deze toch in belangrijke mate worden bepaald door andere onafhankelijk en afhankelijk variabele grootheden, zoals bijv. de inkomensontwikkeling en de monetaire ontwikkeling? Worden bijv. de investeringen in voorraden via fluctuaties in de kasvoorraden niet in sterke mate beïnvloed door verwachtingen t.a.v. het prijsverloop op de wereldmarkt?

Wel is enige toelichting gegeven met betrekking tot de keuze van een onveranderlijke werkloosheid (van 100.000 personen) als fundamenteel gegeven. Daar deze niet wordt gebaseerd op een straffe werkgelegenheidspolitiek van de Regering, maar op een in 1951 geconstateerde vertraging t.o.v. de productie-omvang, komt deze keuze ons niet doelmatig voor. Door de invoering van de Werkloosheidswet kan deze vertraging wel eens veel geringer worden. Op grond van zuiver theoretisch-wiskundige overwegingen kan uiteraard geen bezwaar tegen deze keuze worden gemaakt. Doordat echter bij alle in hoofdstuk III uitgewerkte alternatieven wordt uitgegaan van een onveranderlijke werkgelegenheid (als datum) en de schommelingen in de productie volledig in de indices van de productie per werknemer (als onbekende in het vergelijkingstelsel) worden geconcentreerd, dreigt het gevaar — bijv. bij een hoger gemiddeld werkloosheidscijfer —, dat geen van de acht prognoses overeenstemming met de realiteit vertoont, waardoor zij niet bruikbaar zijn voor de beide doeleinden, waarop de verandering in de algemene opzet van het Plan was gericht ⁴⁾.

Op andere vragen — bijv. in hoeverre de verschillende in hoofdstuk II genoemde factoren onafhankelijk van elkaar zijn verondersteld ⁵⁾ — zal hier niet nader worden ingegaan.

De prognose voor 1952.

Uitgaande van de besproken factoren en een ongewijzigd regeringsbeleid wordt in tabel 2 een overzicht gegeven

⁴⁾ Dat in het laatste hoofdstuk de productie per werknemer constant en de werkgelegenheid variabel is verondersteld, kan dit bezwaar slechts ten dele ondervangen.

⁵⁾ Slechts een tussen de omvang van de investeringen en het invoerprijspeil veronderstelde relatie is explicite vermeld.

van de voornaamste uitkomsten der in tabel 1 opgenomen alternatieve veronderstellingen voor 1952.

Uit het samenvattend overzicht blijkt, dat het perspectief voor de betalingsbalans niet ongunstig is, hoewel er vrij grote onderlinge verschillen tussen de betalingsbalanssaldi in de alternatieven voorkomen. Dit impliceert evenwel niet, dat er met betrekking tot bepaalde valuta geen problemen zouden zijn; met name het dollarvraagstuk wordt zeer ernstig geacht.

De uitkomsten voor de productie per werknemer duiden op een vrij grote stijging, hetgeen volgens het C.P.B. pleit voor de veronderstelling van een gemiddelde werkloosheid van 100.000 personen. Slechts bij relatief lage uitkomsten voor de stijging van de productie per werknemer en een aanzienlijk achterblijven van de militaire uitgaven en eventueel de investeringen bij het plancijfer, wordt een stijging van het werkloosheidscijfer — tot maximaal ca 135.000 — waarschijnlijk geacht.

De particuliere consumptie zal volgens de prognoses dooreen genomen evenveel stijgen als overeenkomt met de bevolkingstoename.

Wijzigingen in het economisch beleid.

Tenslotte wordt in hoofdstuk IV een zeer interessante analyse gegeven van de gevolgen van eventuele wijzigingen in de economisch politiek van de Overheid. Helaas verbiedt de beschikbare ruimte hierop nader in te gaan. De onderzochte alternatieven betreffen:

maatregelen tot vergroting van de uitvoer;
maatregelen op het gebied van de loon- en prijspolitiek, waarbij aan drie mogelijkheden aandacht wordt geschonken:

wijzigingen in het prijsniveau door middel van maatregelen op het gebied der indirecte belastingen en subsidies of anderszins;
verhoging van het huurpeil;
wijziging van het reële loonpeil;

maatregelen met betrekking tot het niveau der investeringen en der overheidsuitgaven.

Ongetwijfeld zal bij adviezen en beslissingen met betrekking tot toekomstige wijzigingen in het economisch beleid van de Overheid van deze analyses een veelvuldig en intensief gebruik worden gemaakt.

Een aantal opmerkingen van algemene aard, welke werden gemaakt bij de bespreking van het Plan 1951, worden hier niet herhaald. Inzoverre het Planbureau hiervan een dankbaar gebruik heeft gemaakt, bestaat hiertoe uiteraard geen aanleiding; voor zover het Planbureau deze op ondankbare wijze heeft veronachtzaamd zijn hiervoor evenmin redenen aanwezig.

's-Gravenhage.

J. W. DE POUS.

TABEL 2.

Overzicht van de voornaamste uitkomsten der alternatieven voor 1952.

Omschrijving	Eenheid	1951	1952, alternatieven:							
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
(1)	(2)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(10)	(11)
Veronderstellingen:										
Aantal werklozen	1.000 pers.	93					100			
Invoerprijspeil	1951 = 100	100		100					105	
Buitenlands prijspeil van met Nederlandse export concurrerende goederen	1951 = 100	100		100					103	
Autonome uitvoerstijging voor goederen	uitvoer goederen 1951 = 100			5		10		10		15
Netto-investeringen van bedrijven incl. voorraadvorming (in prijzen van 1951)	mrd gld	-2,80	2,95	2,65	2,95	2,65	3,25	2,95	3,25	2,95
Uitkomsten:										
Nationaal inkomen tegen factorkosten	mrd gld	16,70	17,28	17,16	17,32	17,20	17,75	17,63	17,79	17,67
Uitvoer	mrd gld	10,80	11,81	11,77	12,19	12,15	12,36	12,32	12,74	12,70
Invoer	mrd gld	10,80	11,93	11,71	12,18	11,96	12,59	12,37	12,84	12,62
Saldo betalingsbalans, lopende rekening	mrd gld	—	-0,12	+0,06	+0,01	+0,19	-0,23	-0,05	-0,10	+0,08
Productie per werknemer	1951 = 100	100	105,7	104,3	107,4	105,9	106,7	105,3	108,4	106,9
Reële consumptie	1951 = 100	100	101,8	101,4	102,5	102,1	100,2	99,7	100,8	100,5
Prijsniveau van consumptiegoederen	1951 = 100	100	99,0	99,2	98,1	98,4	102,4	102,7	101,6	101,8

LONDON LETTER

Have you noticed that the evenings are beginning to draw in already? Then it's time that we had a look at the fuel position. Incidentally, my wife has had a look at the fuel position and has bought all her summer allocation of coal. This is in case of trouble; besides, she has saved herself 10s per ton. Her attitude is, I think, a wise one, though I am nothing like so pessimistic as a year ago. At that time I felt that there was likely to be such a shortage of fuel as to cause widespread interruption in industry if — the reservation was important — the Gulf Stream did not save us once again. Well, the Gulf Stream did save us. Snow was not widespread until the winter was over. The mild winter and the precautions taken to avert an electricity crisis saved the day in that field. Only on four occasions was load-shedding by dis-connexion necessary and load-shedding by voltage reduction on 60 occasions.

It is not, however, this non-appearance of a fuel crisis last year which makes me more optimistic. The electricity position has improved so much that the Ministry of Labour is asking consumers to cut the load in the peak period by only 10 per cent instead of last year's 20 per cent. This relief might be over-optimistic in a period of severe weather, but, presumably, the Ministry could order new and temporary cuts. The improvement has not been confined to the electricity industry. The coal position is much better. The output of coal has risen during the first half of the year from 112.9 million tons to 114.4 million tons and it is still rising. Consumption, on the other hand, is keeping remarkably steady. As a result of this growth in output and stability in consumption, stocks are growing. At the end of June stocks were 16.1 million tons, or 3.5 million tons more than at the corresponding period last year. Indeed, the change has been so remarkable that stocks now are only about 1 million tons below the highest level reached at the end of last autumn. If the authorities so wish they can build stocks up to a level which would take care of almost any contingency.

If stocks are not built up to that level, it will be because the authorities regard a rebuilding of the export trade as being of more importance than a very cautious attitude towards stocks. The export trade is growing: in the first half of the year 5.2 million tons were sent overseas against a total of 3.2 million tons in the same period of 1951. The prospect is a little encouraging. The Ministry of Fuel's target of 12½ million tons will probably be reached, but even that is pathetically small in relation to our past achievements. One of the difficulties will now be to sell the coal. So far the expansion in exports has occurred over a large range of countries; but price increases, availability of coal from other sources, and the world-wide shortage of cash might lead to frustration in coal exports. This surplus might be sold on the home market; there is still a system of quotas and allocations. We must not use the word „rationing“, that is officially forbidden. To me, the difference between „allocations“ and „rationing“ is hair-splitting.

I would not like to be sure how much more coal the domestic market would take if the restrictions were lifted. Earlier on, I said that consumption was keeping remarkably steady. That was so, but the general stability concealed counter-balancing movements. As we have already seen, exports have risen by 2.0 million tons, this means that other types of consumption are down by about that amount. Sales of house coal are about 0.8 million tons less. And that does not indicate that if the export market were to dry up, the surplus could be sold to the housewife. Nor is it certain how much more coal industry would need. Apart from a small increase in consumption by gas undertakings, public utilities have been using less coal in the first half of

the year than in the first six months of 1951. Remarkable though it might seem, the amount of electricity generated rose by about 5 per cent, but the quantity of coal used by the electricity undertakings was roughly 2 per cent less.

Of the industrial consumers, only the engineering and allied trades have increased consumption. Industry, excluding public utilities, dropped its demand for coal by 1.1 million tons. No wonder that the coal executives, having stepped up production by increasing the output per man and by having, at last, induced a greater number of men to go down the pits, are concerned over selling the stuff.

The increase in the number of workers going to the mines and, for that matter, to other dangerous or dirty jobs seems to come from a distrust towards the success which attends the efforts to diversify industry. In the days of over-full employment — and with 468,000 out of work in the middle of May and the present level probably higher still it seems fair to use the past tense — the drift was towards the clean, well-paid, and safe jobs in the factories which sprung up in the old development areas. These were the areas which depended to much on one industry. The coming of fresh industries caused the old industries which had been the backbone of the country to suffer and in many ways the full-employment economy was crippled. But as orders for the clean, less essential goods ceased to flow in, the first factories to be closed were those in the development areas. Industrialists had complained in private that these factories were hard to manage. They were far from the mother factory, the arrangements for sending components were complicated, rail problems arose and the employees who knew the technical or the administrative side at the mother factory were reluctant to leave their own locality for a development area. When a decision had to be made on closing one of two factories, it was often the unlucky sign for the development area factory. As a consequence, workers are drifting into the old essential industries.

The official figures relating to unemployment are rather old; the latest to hand refer to the middle of May. They show the beginnings of switches from one type of job to another. There were 16,000 more workers in the engineering and allied trades than at the end of 1951, but 23,000 workers had left the textile industries. The start of a greater mobility of labour is already evident, but the figures also show the early stages of a much bigger increase in this movement. The textile industry with 160,700 workers idle in mid-May, 1952, against 10,400 unemployed a year earlier will obviously be losing a lot more workers in the near future, if, indeed they have not already gone. The small miscellaneous manufacturing industries have also been hit; in a year unemployment has increased from 14,000 to 37,800. The distributive trades now have a bigger selection of applicants for jobs: 31,400 against 19,700. This is one of the painful adjustments which are being made.

There is another adjustment which is not being made with conspicuous success: the cut in imports. I referred to it in my last letter; Parliament is going to debate the subject before the summer vacation. The cut in exports has been, alas, as successful; probably more so.

For my part, I cannot foresee any change in the Bank rate while employment is in the present state of flux. The effects of the last change are still working themselves out. The import story is another matter; that might need more drastic action than government decrees. Convertibility of sterling, for instance? No snap judgment can be made on that complex subject. If it does take place, that is to say limited convertibility of sterling, it will be later.

Once again I have used, so you will notice, that horrid word.

Henry Hake.

London, July 17, 1952.

INGEZONDEN STUK

Over liquiditeitsmoeilijkheden in het bedrijfsleven

Drs G. de Bruyn te Rotterdam schrijft ons:

Met grote waardering las ik het artikel „Over liquiditeitsmoeilijkheden in het bedrijfsleven”, geschreven door Dr H. P. W. van Ravestijn in „E.-S.B.” van 25 Juni jl.

De volgende passage trok mijn kritische aandacht: „Indien de Overheid bijv. gedurende lange tijd de belastingen slechts met grote achterstand int en zodoende een toestand van overliquiditeit in het leven roept c.q. houdt, en dan plotseling op zeer snelle wijze die achterstand gaat inlopen (vooral als dit tempo niet te voorzien was), dan zullen stokkingen optreden in de synchronisatie en parallelisatie van goederen- en geldstroom”. Later komt dit punt als „versnelde inning der belastingen” en als „heffingspolitiek” nog enkele keren aan de orde.

De achterstand in de belastingaanslagen en in de heffing tijdens en na de oorlog was onvermijdelijk. Dat die achterstand te eniger tijd zou worden ingehaald, was te voorzien. Dat de fiscus een zware tol zou heffen van de toenemende winsten bij de geleidelijk op gang en soms tot snelle ontplooiing komende ondernemingen, was ook te voorzien. Reserveert men in zulke omstandigheden op passende wijze, dan is het tempo van de inning der belastingen van minder groot belang. Bovendien, op 13 Januari 1951 heeft de fiscus een programma gepubliceerd, volgens hetwelk de achterstand bij de belastingdienst zou worden ingehaald.

Op het punt van tijdige en voldoende reservering voor belastingenschuld heeft m.i. meer dan één ondernemer naast de door Dr Van Ravestijn genoemde beleidsfout (het „overbought” zijn) een tweede beleidsfout gemaakt, nl. het niet of niet voldoende rekening houden met en reserveren voor de komende belastingaanslagen. De verklaring is niet moeilijk. In de praktijk konden de ondernemingen hun geld goed gebruiken voor expansie, modernisering of voor dekking van de behoefte aan vlottende middelen, ontstaan door de prijsstijging. De belastingaanslagen werden nog ver in de toekomst geacht, een aantal administraties was achter en de accountants waren druk bezet. Hoeveel zakenlieden hebben aangaande de belastingen gedacht: wie dan leeft, dan zorgt? Men hoopte nog een tijdje flinke winsten te kunnen behalen, waaruit de belasting zou kunnen worden betaald. De fiscus slacht niet zo gauw een bedrijf af en over uitstel van belastingbetaling is wel te praten. Naarmate bedrijven minder groot zijn, schijnen gedachten als hierboven geformuleerd sterker te leven.

Een praktisch bruikbaar en afdoend middel tegen bovenstaande gang van zaken is niet toegepast. Als eerste palliatief heeft de fiscus een aantal maatregelen genomen, zoals a) zekerheidstellingen, b) voorlopige aanslagen, en recentelijk verhoging van de aanslag met een bepaald percentage bij c) te late inlevering van aangiftebiljetten, zoals voor de Inkomstenbelasting vastgesteld begin 1952 en d) bij te late betaling, zoals voor de Loonbelasting vastgesteld in Juli 1951.

Een tweede palliatief is hetgeen Dr Van Ravestijn aan het slot van zijn artikel inzake de stemmingsschommelingen bij het grote publiek aanbeveelt, namelijk voorlichting door krant en radio. Inderdaad, op het punt van belastingheffing had de waarschuwendende voorlichting van de Overheid actiever kunnen zijn en hetzelfde peil kunnen bereiken als de voorlichting inzake Marshall-hulp, de Rijksbegroting en de industrialisatie.

Het beroep van Dr Van Ravestijn op de voorlichting heb ik genoteerd op een reeds vrij lange lijst van dergelijke beroepen in de laatste jaren. Frappant is het, dat vele auteurs, vele schrijvers van officiële publicaties en een aantal

andere gezaghebbende instanties soms als primaire, maar zeker als secundaire of tertiaire remedie voor moeilijke economische problemen de voorlichting noemen. Men zal echter verder moeten gaan en het volgende erkennen en toepassen. In de economische politiek en haar onderdelen zal men de instrumenten zodanig hebben te richten, dat op grond van de werking van de economische wetten het gewenste resultaat zal worden bereikt. Maar in de werking van alle wetten (economische en staatswetten) schuilten bepaalde toleranties, waardoor een instrument ondanks de meest zorgvuldige wetenschappelijk-technische opzet het doel niet bereikt of voorbijschiet. Ter beperking van deze kans behoort de opzet op massa-psychologisch gefundeerde wijze te worden uitgewerkt en geformuleerd. In bepaalde gevallen zal men zelfs de opzet of uitwerking anders moeten kiezen dan wetenschappelijk-technisch het beste wordt geacht, indien het alternatief massa-psychologisch beter aanspreekt of publicistisch beter hanteerbaar is. Bij de uitvoering van het project blijft een passende publicistische behandeling noodzakelijk. Anders gezegd: slecht beleid is ondanks voorlichting op de duur niet te redden (praatjes vullen geen gaatjes), maar goede maatregelen vereisen een juiste presentatie (geld en goede woorden worden in een bekende zeggwijze complementair gesteld).

Dr Van Ravestijn staat blijkbaar enigszins kritisch tegenover het resultaat van voorlichting, omdat „collectief-psychologische verschijnselen nu eenmaal behept blijven met een „explqsiëf” karakter”. Toegegeven, maar de theorie der voorlichting onderscheidt scherp de preventieve voorlichting om ontsparingen te voorkomen en repressieve voorlichting om de gevolgen van onwenselijke verschijnselen zoveel mogelijk te beperken. Ontsparingen hebben meestal hun voortekenen. In opinie-onderzoek en bijv. stemmingsrapporten zoals het Ministerie van Economische Zaken een tijdlang heeft gepubliceerd, kan men ze vinden en dan de preventieve voorlichting daarop afstemmen.

Bij de lezing van de opsomming door Dr Van Ravestijn van de verschillende oorzaken van de liquiditeitsmoeilijkheden kon ik mij ook ditmaal niet onttrekken aan de indruk (welke niet alleen de mijne is), dat meer uitgebreide studie en toepassing van publicistische „fire prevention” een minder veelvuldig uitrukken van de „fire waggon” tot gunstig gevolg kan hebben.

Naschrift.

Met grote belangstelling, en voor een belangrijk deel ook met instemming, nam ik kennis van de uiteenzetting van de heer Drs G. De Bruyn naar aanleiding van mijn artikel over liquiditeitsmoeilijkheden in het bedrijfsleven. Indien wij even de morele implicaties achterwege laten, d.w.z. ons losmaken van de „schuldvraag”, t.w. of het „de schuld” van het fiscale apparaat was, dat de inning in versneld tempo geschiedde, dan wel „de schuld” van het middelgrote en kleine bedrijfsleven (en de particulieren niet te vergeten), dat zij niet voldoende gereserveerd hadden, blijft het feit bestaan, dat er hier een ernstige storingsbron ontstond. Deze storingsbron had m.i. te meer effect, omdat de „timing” van de tempo-opvoering der belastinginning niet bijzonder *doelmatig* was gekozen en vrijwel samenviel met creditrestrictiemaatregelen en een grote prijsgolf op de wereldmarkten. Verder kan worden overwogen, dat het fiscale systeem zo weinig vast van lijn was; de herzieningen elkaar zo snel opvolgden, dat zelfs de deskundigen de grootste moeite hadden om de consequenties te overzien. Zo ontstond nog al enige verwarring (een mooi voorbeeld is o.a. de kwestie van niet méér dan drie aanslagen per jaar). Het is de kleine en middelgrote bedrijven nauwelijks euvel te duiden, dat zij in dit opzicht fouten begingen; terwijl ook voor grote bedrijven tegenvallers op fiscaal gebied, in het bijzonder in omstreken gevallen, niet zeldzaam waren. De kern van mijn betoog betreft ten slotte het feit, dat de fiscale politiek niet in voldoende

mate gecoördineerd was met de economische en sociale, een vraagstuk, waarvoor ik de aandacht vroeg in een vrij uitvoerig artikel in „Economie” van November/December 1949 en laatstelijk op zeer summere wijze in een artikel in „Het Correspondentieblad” van Mei 1952. Uit een oopunt van *economische en sociale doelmatigheid heeft een n.m.m. zijn doel voorbijgeschoten*, als het Rijk dermate liquide is, als men zou mogen afleiden uit het stopzetten van de afgifte van schatkistpapier door de Agent; terwijl anderzijds het bedrijfsleven, en vooral de middenstand, met grote moeilijkheden op dit gebied kampt. Op het stuk van de fiscale politiek geldt onder de huidige verhoudingen meer dan ooit: it is not what you are doing; it is the way you are doing it that tells.

Wat tenslotte de kwestie van de voorlichting betreft, ben ik het in grote lijnen eveneens met de heer De Bruyn eens. Het is juist de collectief-psychologische fundering van het economisch gebeuren, welke reeds jaren lang mijn aandacht heeft. Ik schat de waarde van voorlichting, mits in doelmatige vorm gegeven en ontvangen, zeer zeker niet gering; integendeel. Maar ook hier zal men voorzichtig moeten zijn, want in talrijke gevallen (buiten de overheidsdienst, waaraan de heer De Bruyn uitsluitend schijnt te denken) bestaat er zeer gevaarlijke voorlichting. Als laatste opmerking zou ik willen zeggen, dat zeer veel zou kunnen worden bereikt door voorlichting omtrent fiscale kwesties, zoals de heer De Bruyn ook wil, maar dat, voor een doelmatige coördinatie van economische, sociale, monetaire en fiscale politiek, ook de Overheid zal moeten zorgen goed ingelicht te zijn over de actuele verhoudingen in het bedrijfsleven en bij de „particulieren”. In dat opzicht is er m.i. een te grote kloof tussen de ambtelijke sfeer en de sfeer van het bedrijfsleven, waardoor allerlei misverstanden en onnodige wrijvingen, ja, soms een zekere animositeit ontstaat (zie mijn vluchtige schets in „Het Correspondentieblad” van Maart/April 1952), waarmee het belang niet is gediend.

Ik hoop in deze regelen mijn bedoelingen voldoende verduidelijkt te hebben om de heer De Bruyn de overtuiging te schenken, dat het verschil van opvatting aanzienlijk geringer is dan het hem toescheen.

Haarlem.

H. VAN RAVESTIJN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De geldmarkt bleef gedurende de verslagweek ruim met t.o.v. de vorige week onveranderde disconto's. Gedurende enkele dagen was er meer vraag naar callgeld te bespeuren dan anders, doch de callgeldnotering bleef toch bij voortdurende op $\frac{3}{4}$ pCt gehandhaafd. De Agent van het Ministerie van Financiën gaf in onbepaalde mate schatkistbiljetten (looptijd 3 en 5 jaar), De Nederlandsche Bank in onbepaalde mate schatkistpromessen (looptijd 1 jaar) af. In de week 7-14 Juli verminderde door laatstgenoemde afgifte de schatkistpapierportefeuille der circulatiebank met f 62 mln; het viel op, dat de saldi van banken bij haar van f 117 tot f 32 mln terugliepen; dit laatste bedrag is voor de laatste jaren laag te noemen. Geruchten (welke overigens tot dusverre nog niet door de feiten werden bevestigd) volgens welke de circulatiebank de afgifte van promessen binnenkort zou stopzetten, vormden wellicht de oorzaak van deze beleggingsdrang.

De kapitaalmarkt.

Gedurende de verslagweek deden zich in de koersen van de meeste te Amsterdam verhandelde „internationale” aandelen relatief grote schommelingen voor. Nadat aanvankelijk de buitenlandse aankopen, die speciaal in aandelen Koninklijke plaatsvonden, een verdere koersstijging

hadden veroorzaakt, leidde het plotseling ophouden dezer aankopen tot een gevoelige koersreactie. Het Nederlandse publiek zelve bleek ook thans weder over te weinig middelen resp. over te weinig beleggingsgeneigdheid te beschikken om de door buitenlandse oorzaken geïnduceerde koersstijging te handhaven, laat staan verder te zetten.

Het feit dat gedurende de verslagweek een aanvraag voor beursnotering van f 44 mln nieuwe aandelen Koninklijke werd ingediend wijst er op, dat de conversie van converteerbare obligaties in aandelen Koninklijke op vrij grote schaal plaatsvindt.

De stroom van $\frac{1}{4}$ pCt gemeenteleningen, die nog steeds aanhoudt en een enkele particuliere emissie tegen een rentevoet van $\frac{1}{2}$ pCt of hoger, vinden mede hierdoor voldoende kapitaal aanbod tegenover zich. De institutionele beleggers blijken ondanks de veel verkondigde mening als zouden Nederlandse aandelen momenteel zeer „goedkoop” zijn, nog steeds weinig heil in aandelenbelegging te zien. Bij de herbelegging van uit verkoop van converteerbare obligaties Koninklijke vrij gekomen middelen gaan zij ml. grotendeels weder tot herbelegging in de „niet-risicodragende” sfeer over.

Aand. indexcijfers.	11 Juli 1952	18 Juli 1952
Algemeen	186,0	137,1
Industrie	189,8	191,4
Scheepvaart	163,6	161,0
Banken	121,5	120,9
Indon. aand.	43,6	44,9

Aandelen.		
A. K. U.	145	144
Philips	152	152
Unilever	168%	171½
H. A. L.	157	156
Amsterd. Rubber	77%	79½
H. V. A.	95½	96
Kon. Petroleum	317	318

Staatsfondsen.		
2½ pCt N.W.S.	73½/16	73%
3-3½ pCt 1947	89%	89½/16
3 pCt Invest. cert.	91%	92½
3½ pCt 1951	95½/16	94%
3 pCt Dollarlening	94%	95

Diverse obligaties.		
3½ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	92%	93½
3½ pCt Bataafsche Petr.	96%	97½/16
3½ pCt Philips 1948	94	93½/16
3¼ pCt Westl. Hyp. Bank	87½	87%

J. C. BREZET.

STATISTIEKEN

NATIONALE BANK VAN BELGIË.

(Voornaamste posten in miljoenen francs)

Data	Goudvoorraad	Tegood op het buitenland	Vorderingen op het buitenland i.v.m. betalingsaccorden	Handelspapier op België en overheidseffecten	Voorschotten op overheidsfondsen	Rekening courant saldo:					
						Schatkist			Verbindtenissen t.o. het buitenland i.v.m. betalingsaccorden		
						gewone rek.	rek. Acc. Econ. Sam. w.	Banken in het buitenland	Diverse rekeningen courant	E. B. U. landen	Andere
28 Mei 1952	32.485	1.344	24.182	15.209	268	3	1.308	316	1.282	695	895
5 Juni 1952	32.485	1.791	24.860	16.174	500	6	1.236	477	1.500	712	870
12 Juni 1952	32.485	1.792	25.173	15.456	216	5	1.255	474	1.299	916	873
19 Juni 1952	33.293	1.793	24.058	14.584	277	4	1.269	409	1.322	537	858
26 Juni 1952	33.468	807	24.305	15.227	250	3	1.250	441	1.537	760	821
3 Juli 1952	33.469	1.248	24.545	16.861	411	6	1.312	398	1.417	1.173	793
10 Juli 1952	33.469	1.002	24.825	16.847	279	5	1.328	391	1.375	1.248	801

SPECIFICATIE DER EMISSIES IN JANUARI TOT EN MET MEI 1952.

(Bedragen in duizenden guldens; koersen en rentevoeten in pCt)

Naam	Bedrag (nominaal)	Koers	Bedrag (reel)	Rentevoet	Looptijd	Naam	Bedrag (nominaal)	Koers	Bedrag (reel)	Rentevoet	Looptijd
Januari.						Particulieren:					
Obligaties.						Coöperatieve Centr. Vereniging „Landbouwbewang” G. A., Roermond					
Overheid:						4.000 100 4.000 4½ 15					
Investeringcertificaten	37	103	37	3	16 ½)	Coöperatieve Centrale Landbouwvereniging „De Handelsraad van de A.B.T.B.”, G.A., Arnhem					
Beleggingcertificaten	6	100½	6	3½	47 ½)	4.000 100 4.000 4½ 15					
N.V. Provinciale en Gemeentelijke Electriciteits-Maatschappij (P.E.G.E.M.), Haarlem	5.000	100	5.000	4½	20 ¾)	Coöperatieve Handelsvereniging van de N.C.B., G.A., Veghel					
Gemeente Tilburg	5.000	100	5.000	4	30 ¾)	7.000 100 7.000 4½ 15					
N.V. Provinciale en Gemeentelijke Electriciteitsmaatschappij (P.E.G.E.M.), Haarlem	5.000	100	5.000	4½	20 ¾)	Vereniging tot stichting en instandhouding van Ziekenhuizen op Gereformeerde grondslag voor 's-Gravenhage en omgeving					
Gemeente Emmen	3.000 ¾)	94½	2.843	4	30 ¾)	50 100 50 4½ 12					
Gemeente Zutphen	1.900 ¾)	94½	1.800	4	30 ¾)	Aandelen.					
N.V. Provinciale Geldersche Electriciteits-Maatschappij	7.500 ¾)	100	7.500	4½	15 ¾)	Groninger Industriele Crediet Bank N.V., Groningen					
Particulieren:						200 105 210					
N.V. Vervoer Mij. „De Noord-Westhoek”, Zwartsluis	500	100	500	5	20 ¾)	N.V. Zwanenberg-Organon, Oss					
Aandelen.						4.283 135 5.782					
N.V. Houthandel v/h. P. Donker & Zoon, Zaandijk	100	100	100			De erven de Wed. J. van Nelle					
Februari.						2.000 1½) 2.200					
Obligaties.						April.					
Overheid:						Obligaties.					
Investeringcertificaten	22	100	22	3	16 ½)	Overheid:					
Gemeente 's-Gravenhage	20.000 ¾)	100	20.000	4	30 ¾)	Investeringcertificaten					
Gemeente Enschede	5.000 ¾)	100	5.000	4	30 ¾)	17 100 17 3 16 ½)					
Gemeente Leiden	5.000 ¾)	100	5.000	4	30 ¾)	Beleggingcertificaten					
Gemeente Alkmaar	2.500 10)	100	2.500	4	30 ¾)	8 100½ 8 3½ 47 ½)					
N.V. Provinciale Zeeuwsche Electriciteits-Maatschappij, Middelburg	10.000	100½	10.050	4½	20 ¾)	N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten: Rentespaarbrieflening 1952					
Gemeente Utrecht (Premielening)	5.000	100	5.000	2½	40	24.000 100 24.000 — 22½)					
Aandelen.						Gemeente Rotterdam (Premie-obligaties)					
Koninklijke Machinefabriek Gebr. Stork & Co. N.V., Hengelo	2.734	100	2.734			10.000 100 10.000 2½ 40					
Apeldoornse Nettenfabriek van Zepelin & Co. N.V., Amsterdam	3.200 1½)	127	4.064			Provincie Zuid-Holland					
Maart.						2.500 100 2.500 4½ 25 ¾)					
Obligaties.						Unie van Waterschapsbonden, Utrecht					
Overheid:						5.000 100 5.000 4½ 30 ¾)					
Investeringcertificaten	226	100	226	3	16 ½)	Particulieren:					
Beleggingcertificaten	2	100½	2	3½	47 ½)	Stichting „Het Oude en Nieuwe Gasthuis”, Zutphen					
N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten: Nationale leningen voor de woningbouw 1952:						2.000 100 2.000 4½ 20 ¾)					
A. Rentespaarbrieflening 1952	11.000	100	11.000	—	2½)	Gereformeerde Kerk van Klundert					
B. 4½ pCt lening 1952	69.000	100	69.000	4½	25 ¾)	100 100 100 4½ 20 ¾)					
C. 0/5/10 pCt lening 1952	4.100	100	4.100	0/5/10	22	Vereniging tot Stichting Instandhouding van Chr. Scholen voor Zwakzinnige Kinderen op Walcheren, Middelburg					
Gemeente Renkum	500	100	500	4½	20 ¾)	120 100 120 4½ 24 ½)					
Mei.						Aandelen.					
Obligaties.						De Wit's Textiel Nijverheid N.V.					
Overheid:						1.573 100 1.573					
Investeringcertificaten	83	100	83	3	16 ½)	Mei.					
Beleggingcertificaten	5	100½	5	3½	47 ½)	Obligaties.					
N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten: Rentespaarbrieflening 1952	19.100	100	19.100	—	2½)	Overheid:					
Gemeente Enschede	5.000	100	5.000	4½	30 ¾)	Investeringcertificaten					
„ Rotterdam (Premie-obligat.)	10.000	100	10.000	2½	40	5 100½ 5 3½ 47 ½)					
„ Nijmegen	5.000	100	5.000	4½	30 ¾)	N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten: Rentespaarbrieflening 1952					
„ Eindhoven	2.500	100	2.500	4½	30 ¾)	19.100 100 19.100 — 2½)					
„ Tilburg	2.500	100	2.500	4½	30 ¾)	Gemeente Enschede					
„ Heerlen	2.500 17)	100	2.500	4½	30 ¾)	5.000 100 5.000 4½ 30 ¾)					
„ Leiden	3.600	100	3.600	4½	40 ¾)	„ Rotterdam (Premie-obligat.)					
„ Apeldoorn	3.000 18)	100	3.000	4½	30 ¾)	5.000 100 5.000 4½ 30 ¾)					
„ Leeuwarden	2.000	100	2.000	4½	30 ¾)	2.500 100 2.500 4½ 30 ¾)					
„ Assen	1.500	100	1.500	4½	30 ¾)	2.500 100 2.500 4½ 30 ¾)					
„ Gouda	1.500	100	1.500	4½	30 ¾)	2.500 100 2.500 4½ 30 ¾)					
„ Groningen	2.500	100	2.500	4½	30 ¾)	2.500 100 2.500 4½ 30 ¾)					
„ Helmond	2.500	100	2.500	4½	30 ¾)	2.500 100 2.500 4½ 30 ¾)					
„ Dordrecht	3.000	100	3.000	4½	30 ¾)	3.000 100 3.000 4½ 30 ¾)					

1) Versterkte en/of vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing te allen tijde toegestaan.
 2) Versterkte en/of vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing van zekere datum af toegestaan.
 3) Obligatiehouders is het recht van vervroegde opeisbaarheid toegekend.
 4) Waarvan reeds op inschrijvingsvoorwaarden geplaatst f 1.500.000.
 5) Waarvan reeds op inschrijvingsvoorwaarden geplaatst f 900.000.
 6) Waarvan reeds op inschrijvingsvoorwaarden geplaatst f 2.500.000.
 7) Waarvan reeds op inschrijvingsvoorwaarden geplaatst f 10.000.000.
 8) Waarvan reeds op inschrijvingsvoorwaarden geplaatst f 2.500.000.
 9) Waarvan reeds op inschrijvingsvoorwaarden geplaatst f 2.500.000.
 10) Waarvan reeds op inschrijvingsvoorwaarden geplaatst f 500.000.

11) Waarvan reeds op inschrijvingsvoorwaarden geplaatst f 1.200.000; oorspronkelijk is het emissiebedrag aan oude aandeelhouders aangeboden à 100 pCt.
 12) Houders kunnen m.i.v. 1 October 1958 aflossing vorderen.
 13) De rente is in het aflossingsbedrag begrepen.
 14) Rente tot 1 October 1957 0 pCt; van 1 October 1957 tot 1 April 1969 5 pCt, daarna 10 pCt.
 15) Ingekochte eigen aandelen f 900.000, als mede een deel der in Decem ber 1951 aan oude aandeelhouders aangeboden f 4.500.000.
 16) Waarvan reeds op inschrijvingsvoorwaarden geplaatst f 1.800.000.
 17) Waarvan reeds op inschrijvingsvoorwaarden geplaatst f 700.000.
 18) Waarvan reeds op inschrijvingsvoorwaarden geplaatst f 1.050.000.

EMISSIES IN 1952.

(Reële bedragen in duizenden guldens)

Maand	Obligaties	Aandelen	Totaal	Waarvan conversies	Uit omzetting van andere beleggingen en geblokkeerd tegoed	Nieuw geld
Februari	47.572	6.798	54.370	—	22	54.348
Maart	99.878	8.192	108.070	—	228	107.842
April	43.745	1.573	45.318	—	25	45.293
Mei	66.288	—	66.288	—	88	66.200

IN- EN UITVOER VAN NEDERLAND 1).

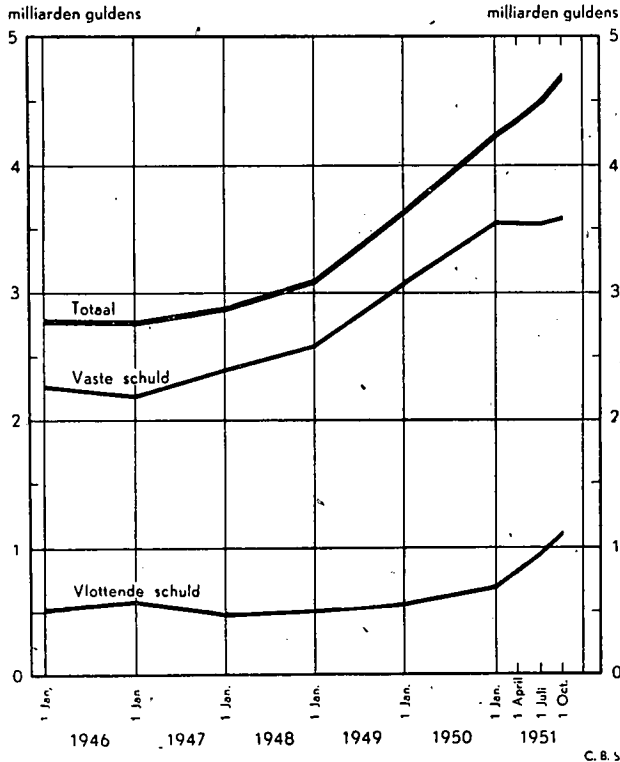
(waarde in miljoenen guldens)

Jaar	Invoer		Uitvoer		Dekkingspercentage	
	Junij	Jan.-Junij ²)	Junij	Jan.-Junij ²)	Junij	Jan.-Junij ²)
1938	119	117	81	83	68	71
1948	437	393	240	196	55	50
1949	442	441	312	281	71	64
1950	691	618	429	381	62	62
1951	949	856	618	571	65	67
1952	719	736	637	686	89	93

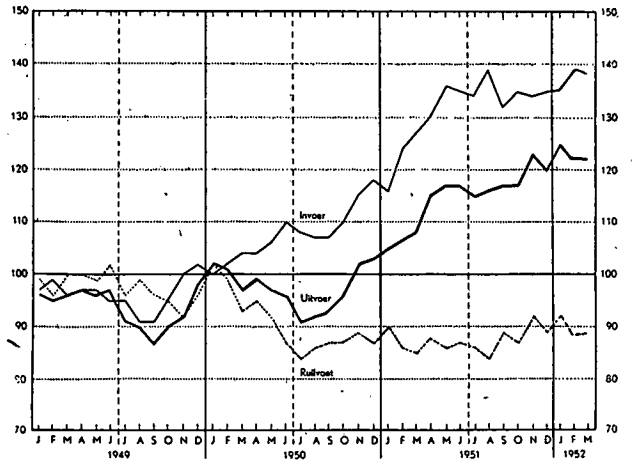
1) Bron: C.B.S.
 2) Maandgemiddelden.

GRAFIEKEN

Vaste en vlottende schuld van provinciën, gemeenten en waterschappen te zamen



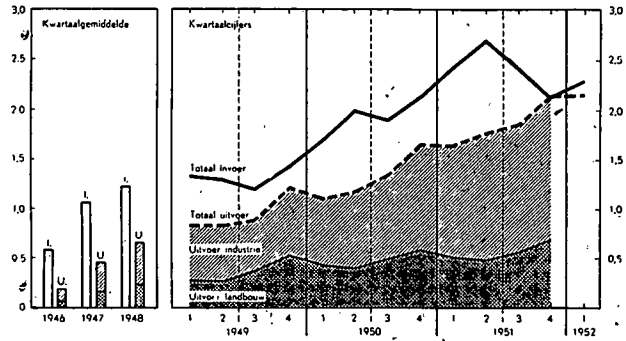
Prijnsindexcijfers van de in- en uitvoer, ruilvoet (1948 = 100)



Bron: „Veertiende Verslag van de Nederlandse Regering aangaande de werking van het Europese Herstel Programma”, aangevuld met gegevens van het C.B.S.

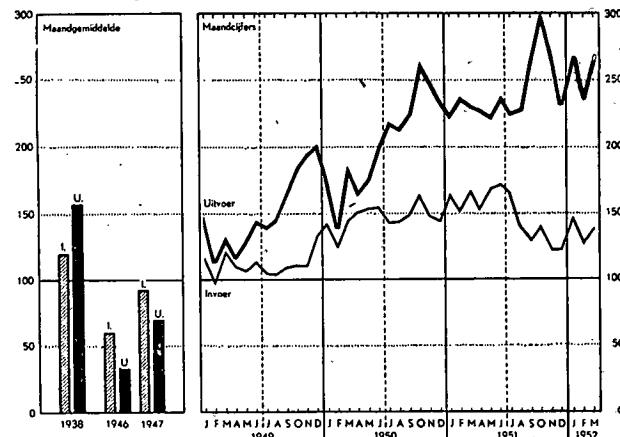
Abonneert U op de E.S.B.

Ontwikkeling van invoer (c.i.f.) en uitvoer (f.o.b.) (in milliarden guldens)



Bron: „Veertiende Verslag van de Nederlandse Regering aangaande de werking van het Europese Herstel Programma”.

Volume-indexcijfers van de in- en uitvoer (1948=100)



Bron: „Veertiende Verslag van de Nederlandse Regering aangaande de werking van het Europese Herstel Programma”, aangevuld met gegevens van het C.B.S.

N.V. NIEUWE AFRIKAANSCH
HANDELS - VENNOOTSCHAP

GEVESTIGD TE ROTTERDAM

UITGIFTE VAN

Nominaal f 2.317.200.— gewone aandelen

voor een vierde delende in de winst over het boekjaar
1 November 1951—31 October 1952 en ten volle in die
over volgende jaren

tegen de koers van 125 %

De inschrijving op bovengenoemde aandelen wordt uit-
sluitend voor de houders van gewone en 6% cum. prefe-
rente winstdelende aandelen opengesteld op

WOENSDAG 30 JULI 1952

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur, ten
kantore van

de Heren R. MEES & ZONEN

te Rotterdam en 's-Gravenhage

de Heren BEELS & CO. - DE CLERCQ &

BOON HARTSINCK te Amsterdam

op voorwaarde van het prospectus dd. 18 Juli 1952.
Prospectussen en inschrijvingsbiljetten benevens, tot een
beperkt aantal, exemplaren van het laatste jaarverslag
en de statuten, zijn bij de inschrijvingskantoren ver-
krijgbaar.

Rotterdam, 18 Juli 1952

R. MEES & ZONEN

Profiteert van deze belangstelling

De belangstelling waarmee het "Netherlands Trade Bulletin" wordt gelezen, blijkt uit de drukke correspondentie, die wij met firma's over de gehele wereld voeren.

De verscheidenheid van adressen, de zorgvuldige selectie van het adressenmateriaal en de interessante nummers met een korte, bondige inhoud, garanderen een intensief werkende publiciteit.

De volgende nummers staan op het programma:

9 Augustus: Mexiconummer in de Spaanse taal. Deze uitgave wordt bovendien verzonden naar alle Zuid-Amerikaanse landen, waar Spaans de voertaal is.

23 Augustus: Brazilië-nummer in de Portugese taal.

6 September: Skandinavienummer in de Engelse taal.

Volledige inlichtingen worden gaarne verstrekt door:

**Kon. Ned. Boekdrukkerij
H. A. M. ROELANTS**

Postbus 42, Schiedam
(Tel. 69300 - toestel 1 of 3).

Vraag of Aanbod

op het gebied van

Kantoorbehoeften

Brandkasten

Machines

Apparaten

*Fabrieks- en Kantoor-
gebouwen*

Industrieterreinen, enz.

enz.

?

Ook dan is een annonce in „Economisch-Statistische Berichten” de meest aangewezen weg.

!

UITGIFTE VAN:

f. 2.500.000.— 4¹/₄ % obligatiën

Gemeente BREDA

★

f. 2.500.000.— 4¹/₄ % obligatiën

Gemeente 's-HERTOGENBOSCH

★

f. 1.500.000.— 4¹/₄ % obligatiën

Gemeente ROSENDAAL en NISPEN
2e lening

★

f. 1.500.000.— 4¹/₄ % obligatiën

Gemeente BERGEN OP ZOOM

★

f. 500.000.— 4¹/₄ % obligatiën

Gemeente OOSTERHOUT

★

f. 500.000.— 4¹/₄ % obligatiën

Gemeente GELDROP

★

f. 500.000.— 4¹/₄ % obligatiën

Gemeente DONGEN

★

f. 500.000.— 4¹/₄ % obligatiën

Gemeente GILZE en RIJEN

★

in stukken van nom. f. 1.000.— aan toonder.

Ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op bovengenoemde obligatieleningen is opgesteld op

Dinsdag 29 Juli 1952

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur

tot de koers van 100 pCt.

bij de kantoren van:

VAN MIERLO EN ZOON N.V. te Breda, Bergen op Zoom, Roosendaal en Tilburg en bij haar correspondentschappen te Oosterhout, Oudenbosch en Etten, **Firma F. van LANSCHOT** te 's-Hertogenbosch, **de Heren BEELS & Co. - DE CLERQ & BOON HARTSINCK** te Amsterdam, op de voorwaarden van het prospectus der uitgiften d.d. 21 Juli 1952.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten zijn bij genoemde kantoren verkrijgbaar.

BREDA _____ 21 Juli 1952.
's-HERTOGENBOSCH

VAN MIERLO EN ZOON N.V. - F. VAN LANSCHOT

GEMEENTE AMERSFOORT

Uitgifte van

f. 3.000.000.- 4 1/4 0/0 30-jarige obligatiën
(Tweede Tranche)

in stukken van nom. f. 1.000.— aan toonder.

De ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op bovengenoemde obligatiën zal zijn opengesteld op

VRIJDAG, 25 JULI 1952,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

tot de koers van 100 pCt.,

bij hare kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Amersfoort,

op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 18 Juli 1952. Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten zijn bij genoemde kantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 18 Juli 1952.

**AMSTERDAMSCH E BANK N.V.
INCASSO-BANK N.V.**

GEMEENTE DELFT

Uitgifte van

f. 3.000.000.- 4 1/4 0/0 30-jarige obligatiën
(Tweede Tranche)

in stukken van nom. f. 1.000.— aan toonder.

De ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op bovengenoemde obligatiën zal zijn opengesteld op

VRIJDAG, 25 JULI 1952,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

tot de koers van 100 pCt.,

bij hare kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Delft,

op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 18 Juli 1952. Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten zijn bij genoemde kantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 18 Juli 1952.

**AMSTERDAMSCH E BANK N.V.
INCASSO-BANK N.V.**

Opdrachten, welke Dinsdags 11 uur in ons bezit zijn, worden, plaatsruimte voorbehouden, in de uitgave van dezelfde week opgenomen.

GEMEENTE SCHIEDAM

Uitgifte van

f. 3.000.000.- 4 1/4 0/0 30-jarige obligatiën
(Tweede Tranche)

in stukken van nom. f. 1.000.— aan toonder.

De ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op bovengenoemde obligatiën zal zijn opengesteld op

VRIJDAG, 25 JULI 1952,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

tot de koers van 100 pCt.,

bij hare kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Schiedam, voor zover aldaar gevestigd,

op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 18 Juli 1952. Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten zijn bij genoemde kantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 18 Juli 1952.

**AMSTERDAMSCH E BANK N.V.
INCASSO-BANK N.V.
LABOUCHERE & CO. N.V.**

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.)

Telefoon Redactie en Administratie 38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam

Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie
14, Universiteitstraat, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland en de Uniegebieden en Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26,—, overige landen f 28,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

□

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk.
Rotterdam (W.).

□

ADVERTENTIES.

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 6). Advertentie-tarief f 0,43 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Losse nummers 75 cts.